

Listy

Ročník 31
Cena 30 Kč / 1,20 €

12
2024

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

• Igor Otčenáš – Očarený čítaním (rozhovor s Kolomanom Kertészom Bagalom) • Peter Cabadaj – Výnimočná žena s krutým životným údelom • Vladimír Dubeň – Identita – príbeh českého grafického dizajnu • Anna Sláviková – Spevom proti stresu • Eva Belzová – Film prezidentka je pomyselným zrkadlom našej doby • Peter Kozma – Geotermálna energetika • Igor Otčenáš – Slovenská a česká knižnica • Ivana Poláková – Kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografov • Helena Nosková – Priebeh a vyhodnotenie Pražskej medzinárodnej konferencie slovenských a českých stredoškôľakov • Ľuboslav Moza – 17. ročník Identifikačného kódu Slovenska • Petr Kuneš – Národní galerie Praha • Jarmila Wankeová – Ako sa mení podoba knižného veľtrhu • Príloha Lampáš – Alexandra Brocková – Zahlédnout krajiny Caspara Davida Friedricha – Marek Lentvorský – K pražskej tramvajovej doprave •

Výber zo slovenských programov na december a január 2024

Programy DOMUS SM v ČR, z.s.,
SI a Limbory, z.s.

14. decembra 18 hod.

Divadlo U Hasičů

Vianoce s Limborou

35. ročník najstaršieho tradičného programu, ktorý je venovaný najkrajším zvykom a obyčajom predvianočného času z rôznych regiónov Slovenska a spojený s ochutnávkou typických vianočných dobrôt (kapustnica, oblátky...). V programe okrem FS Limbora, Limborka a Malá Limborka vystúpia aj hostia.

17. decembra 17. hod.

Galerie Domu národnostních menšin, Vocelova 602/3

Vernisáž výstavy ARTEM, viď pozvánka

Vernisáž sa uskutoční vďaka finančnej podpore MK ČR a Magistrátu hl. m. Prahy.

18. decembra

ÚSD AV ČR, v.v.i., Vlašská 9

Slovenčina a nemčina v Karlových Varech. Možnosti revitalizácie

Zhrnutie výskumu DOMUS SM v ČR 2024

15. januára 19 hod.

1. Podzemní antikvariát, Hyberská 22

Fokus na súčasnú slovenskú literatúru

Výstava súčasných slovenských umelcov v kurátorskej koncepcii Štefánia Ďuricovej

23. 1. – 13. 3. 2025

Slovenský inštitút v Prahe, Hyberská 1

Výstava Soil Notoil

23. januára 17 hod.

DNM, Vocelova 602/3, zasedací miestnosť 4. p.

Fašiangy, masopust, maslenica ve zvyčích a tradicích národnostních menšin

Připravil DOMUS SM v ČR a ANM.

1. februára 2025 19 hod.

Obecní dům Praha 1

Jedenáctý ročník Česko-Slovenského plesu

Tradiční setkání osobností z oblasti kultury a umění, vědeckého, podnikatelského, diplomatického a politického života opět připomene vzájemnost a otevře prostor pro upevňování přátelských vztahů mezi Českou republikou a Slovenskou republikou. Hvězdy galavečera a vystupující umělci: Jana Kirschner, Janek Ledecký, Anna K, Rozhlasový Big Band Gustava Bromy se sólistkami: Andrea Zimányiová / Ivana Regešová / Zuzana Gamboa, Smyčcová sekce Symfonického orchestru Českého rozhlasu, FS Limbora a další

Slovenský ev. a. v. cirkevný zbor v Prahe si dovoľuje pozvať Vás, milí bratia a sestry, na

3. PLES ECAV SK PRAHA!

Ples sa uskutoční v sobotu **8. februára 2025 od 17.30 hod.**

v Kultúrnom dome Kyje (Šimanovská 47, Praha 17). Čaká Vás bohatý program a tombola. Do 5. decembra sa môžete prihlásiť s možnosťou zľavenej ceny za vstupenky. Prihlasovací formulár nájdete na tomto odkaze: forms.gle/4kuNPpX2a8w318Hu9

Uvedené programy pripravené DOMUS SM v ČR sa uskutočnia vďaka finančnej podpore MK ČR, Magistrátu hl. m. Prahy a MŠMT v ČR, ktorú udelili projektom DOMUS SM v ČR.

Úřad vlády České republiky

Domus
SLOVENČINA A NEMČINA V
SLOVENSKÉ REPUBLIKE
SLOVENSKÝ A MAJARSKÝ
STÁT V ČESKÉ REPUBLICE

MINISTERSTVO
KULTURY

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

ÚŘAD
PŘE SLOVÁKŮV
ŽIJÍCÍCH
V ZAHRANIČÍ

Asociácia LIMBORA ETNICA BONA FIDE DOMUS Slovenský inštitút Detvan DNM
Váš srdečne pozývajú na 35. ročník výtvarného programu

VIANOCE S LIMBOROU

záštitu prevzala veľvyslankyňa J.E. Ingrid Brocková

14.12.2024 18:00

v Divadle „U Hasičů“
Římská 45, Praha 2

účinkujú súbory:

Limbora, Limborka, Malá Limborka
FS Důbrava a hostia

Zvyky a obyčaje s atmosférou predvianočného času a slovenských Vianoc.
Ochutnávka typických vianočných dobrôt – oblátky, ...

Program s finančnou podporou: Hl.m.Praha, MK ČR, MŠMT, ÚSZZ SR
info: limbora.limbora@gmail.com
vstupenky.online.vdivadle.cz

Karpato - Ruské krajané centrum
srdečne pozýva všetkých milovníkov ľudovej zbavy na

Juliánsky ples

01.02.2025 od 19:00

Návlstnícké centrum Starogramen - Paspov sál
Pivovarská 244, 150 00 Praha 5 - Smíchov

Večerom Vše budú sprevádzať:
Moderátor: Tomáš Michal Babjak
Folkórny súbor: Ruthenia
Hudobná skupina: ARHIS
Host' večera: Ninka Simčuková –
majsterka ČR vo Fitness Freestyle

Vstupné 1300 Kč
Rezervácia: + 420 605 954 884 / krajane@krajane.info
Vstupné zahŕňa úžitok v tombole, príbory, večeru a pitie (bez alkoholu).

rusinske.centrum.cz

SPOLČNOSŤ ARTEM UVÁDZA

Talent Simony Drakulovej

Vernisáž výstavy sa uskutoční dňa 17. 12. 2024
(utorok) o 18.00 hodine vo výstavných priestoroch
galérie DNM, Vocelova 602/3, Praha 2, na osobnej
účasti vystavujúcej autorky.

„F obľasti umenia, so zameraním na jeho
výtvarnú disciplínu žijem, rozprávam a píšem
deníky rukou. Občas ma prekvapí výsledie
umelčského kvality, originality a svojím
tvorivost'. Niekedy však zároveň umenie
vyvíja. Ako u Simony. Dynamika výrazu,
množstvo nápadov, silná kompozícia a mnohá
ďalšie podrobnosti, ktorými štart autorčina
kolážka, verím, že oslovia aj divákov.“

E.M.

Kurátor PhDr. Duboslav Maza, PhD.
 člen Európskej akadémie vied a umení

V kultúrnom programe vystupí speváčka
Monika Stanislavová, ktorá zároveň predstavi
svoje nové CD.

Galéria DNM je otvorená denne
od 9.00 do 19.00 hodiny
Výstava potrvá do 11. 01. 2025.

R.S.V.F.
artem@artem.sk

Ospravedlnenie redakcie: V článku Sofie Gálovej (Mýtus normalnosti v toxickej kultúre, Listy 11/2024) bola u fotky uvedená chybná referencia, autorkou fotky Maté Gábora na strane 9 minulého čísla je Monika Molnár. Na titulnej strane i v obsahu je chybné uvedené meno autorky, správne malo byť napísané Sofia Gálová. Za chyby sa ospravedľujeme.

Slovo redaktora

Vážení a milí čitatelia, radi by sme Vám za celý redakčný tím poďakovali za Vašu priazeň a popriali pokojné Vianoce. Snáď prebehnú podľa Vašich predstáv, budú šťastné aj veselé a strávite ich s ľuďmi, ktorých máte radi. Čas s pribúdajúcimi rokmi uteká stále rýchlejšie a dnešná doba nás unáša ako rozvodnená rieka. Zima už zase vystrčila rožky a dala na vedomie, že je za dverami. Rovnako ako najkratší deň v roku, zimný slnovrat, deň narodenia Ježiša, ktorý v rímskom kalendári pripadal na 25. december. Opäť prichádza ono magické obdobie, ktoré ľudí zblízuje, naplňuje ich zvláštnym pocitom dobrej vôle a odovzdávaním sa svojim najbližším, rodine a priateľom. Vo svojich obrázkoch idylu Vianoc s trblietavým snehom, nadýchanými závejmi a krajinou oblečenou do bieleho ako nevesta vykreslil trefne maliar Josef Lada, ktorého 137. výročie narodenia o pár dní oslávime. Ľudové zvyky a podobnú atmosféru ako na Ladových obrazoch si budete môcť pripomenúť 14. decembra v Divadle U Hasičů pri tradičných Vianociach s Limborou, kde načerpáte silu čeliť dobe, ktorá momentálne príliš nepraje ochrane zraniteľných. Vzдорovať krivdám a bezpráviu totiž dokážeme lepšie vtedy, ak žijeme duševne i fyzicky zdravo a dostatočne sa o seba staráme. K psychickej pohode prispieje aj prečítanie si dobrej knihy – niekoľko knižných tipov prinášame už tradične v Slovensko-českej knižnici. Naše domovy sa tak o pár dní vďaka magickému svetlu horiacich sviečok a iskreniu v očiach detí premenia na akési magické jaskyne, v ktorých sa môže stať čokoľvek. Aj zázrak. Táto šanca je síce štatisticky mizivá, ale napodiv všetky matematicko-štatistické teórie sa vzácné zhodujú v tom, že možnosť takéhoto javu nikdy úplne vylúčená nie je. Želajme si, aby sa v priebehu Vianoc zázrak naozaj stal – nech nás v budúcom roku sprevádza ľudské šťastie pokoj, vzájomná úcta, porozumenie, láska a hlavne to najdôležitejšie – MIER.

Ilustrácia: Dominika Sládková Paštéková

Vaša redakcia

OBSAH

Očarený čítaním (rozhovor s Kolomanom Kertészom Bagalom) 2 <i>Igor Otčenáš</i>	
Výnimočná žena s krutým životným údelom 4 <i>Peter Cabadaj</i>	
Identita – príbeh českého grafického dizajnu 6 <i>Vladimír Dubeň</i>	
Spevom proti stresu 9 <i>Anna Sláviková</i>	
Film prezidentka je pomyselným zrkadlom našej doby 11 <i>Eva Belzová</i>	
Geotermálna energetika 12 <i>Peter Kozma</i>	
Slovenská a česká knižnica 14 <i>Igor Otčenáš</i>	
Kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografov .. 16 <i>Ivana Poláková</i>	
Priebeh a vyhodnotenie Pražskej medzinárodnej konferencie slovenských a českých stredoškôľakov 18 <i>Helena Nosková</i>	
17. ročník Identifikačného kódu Slovenska 20 <i>Luboslav Moza</i>	
Národní galerie Praha 22 <i>Petr Kuneš</i>	
Ako sa mení podoba knižného veľtrhu 24 <i>Jarmila Wankeová</i>	
Príloha Lampáš..... 25 Zahlédnout krajiny Caspara Davida Friedricha <i>Alexandra Brocková</i> K pražskej tramvajovej doprave <i>Marek Lentvorský</i>	

Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva: Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou
• Sídlo redakcie: Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Číslo 12/2024 pripravili: šéfredaktorka PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370, zodpovedný redaktor a grafická úprava Milan Šmíd, tel. 604 545 555, redakcia – Eva Belzová, Ing. Eva Zajíčková, CSc. • Výtvarná spolupráca: Dominika Sládková Paštéková • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., PhDr. Radovan Čaplovič, Toňa Revajová • E-maily: noskova@usd.cas.cz, listy@franklin.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR a ÚSZZ SR • DTP: Studio Franklin • Tlač: Tiskárna Triangl • Do tlače odovzdané 9. 12. 2024 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY – Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213–0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč/1,20 € • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adrese redakcie a číslo účtu 43-4323110237/0100 • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia DOMUS SM v ČR a KSK • Foto na titulnej stránke: Ing. Peter Surňák – Zimná nálada na Štrbskom plese

Koloman Kertész Bagala

Očarený čítaním

Tohto roku oslávil šesťdesiatku. Z toho viac ako polovicu života zasvätil knihám, presnejšie vydávaniu knižiek. Treba dodať, že nekomerčných knižiek. Lebo vydávanie pôvodnej slovenskej literatúry, navyše s veľkou prevahou mladých a začínajúcich autorov, nie je naozaj výnosné podnikanie. Napriek tomu vydal už vyše 500 kníh takmer dvom stovkám autorov – zhruba jednej stovke vydal knihu samostatne, druhú stovku predstavil v rámci zborníkov a hlavne v rešpektovanom literárnom projekte Povedka. V januári 2024 mu prezidentka republiky Zuzana Čaputová udelila Rád Ľudovíta Štúra 3. triedy. Prosím, zoznámte sa: Vydavateľ, knižný nadšenec a organizátor literárneho života Koloman Kertész Bagala (1964).

V slovenskej knižnej kultúre – a v kultúrnom živote Slovenska vôbec – ste neprehliadnuteľnou postavou už viac ako tridsať rokov. Pomyslel by si niečo také chlapec z Levíc, že práve tadiaľto povedie jeho životná cesta?

Samozrejme, že nepomyslel, veď som mal byť chemik. Ale v istom zmysle to s knižkami súviselo. Mal som totiž rád dobrodružno-vedecké knihy slávneho francúzskeho spisovateľa Julesa Verna. Niektoré postavy z jeho románov boli vedci-chemici, to ma zaujalo. Plus som bol romantická duša, tak sa to zrejme vo mne nejako dalo dokopy. Tak som si po zéedeške dal prihlášku na Strednú školu chemickú v Banskej Štiavnici. Zmaturoval som a logicky pokračoval na Chemicko-technologickú fakultu SVŠT v Bratislave. Tam som vydržal päť semestrov.

Chémia vás nebavila?

Nie, nemal som so štúdiom a chémiou žiadne problémy. Postupom času som však zistil, že ma to nenaplnia. Čoraz viac som inklinoval ku knižkám. Knižky boli vlastne od detstva mojím vnútorným svetom, bol som ním očarený. A ono sa to začalo akosi preklpovať. Tak som s chémiou sekol a šiel som na Filozofickú fakultu UK v Bratislave. To už prišiel ale rok 1989.

Bol november 1989 zásadným zlomom vo vašom živote?

Zásadný, ako vari u väčšiny mladých ľudí v tej dobe. Zrazu som mohol robiť, čo som chcel, nehovoriac o všetkom, čo november 1989 priniesol, slobodou cestovania počnúc a slobodou prejavu nekončiac. A zistil som, že sa chcem venovať knihám. Vydávať knihy. Už na FFUK som sa podieľal na vydávaní časopisu Maternica. Spolu so mnou tam pôsobili aj moji rovesníci Marek Vadas, Pavol Rankov či Tomáš Horváth, všetko vtedy mladí autori. A všetkým som potom vydal ich debutantské knihy. Okrem toho som sa zoznámil aj so synom skvelého slovenského spisovateľa, komunistickým režimom proskribovaného Ivana Kadlečika, ktorého knihy nemohli dovedy legálne vychádzať. Neskôr som

sa zoznámil aj s Kadlečíkom osobne, priatelili sme sa až do jeho smrti. Vydal som mu postupom času dvanásť kníh. To, čím všetkým sme vtedy žili a ako sme žili, prispelo k tomu, že som napokon sekol po troch semestroch aj s druhou vysokou školou.

Čo v tej dobe znamenalo rozhodnutie venovať sa vydávaniu kníh?

Musím veci upresniť. Najprv som predával LP platne a potom CD nosiče. Vtedy to bolo dosť výnosné, trh bol hladný, takže som niečo zarobil. A tak som si raz len tak z plezíru vydal prvú knihu. A potom ďalšie, to všetko som dotoval zo zisku z platní a CD nosičov. Až som v roku 1995 skrachoval.

Nieкто sa v takejto situácii zrúti, nieкто to zoberie ako druhú šancu. Ako to bolo vo vašom prípade?

Ja som sa definitívne rozhodol, že sa budem venovať iba knihám. Znie to možno paradoxne, lebo vydávanie kníh ma vtedy vlastne potopilo, ale ja som šiel v tomto zmysle celkom proti tržnej a podnikateľskej logike. Vzťah ku knihám sa totiž v tej dobe vo mne tak hlboko rozvinul, že som si nevedel predstaviť, že budem robiť niečo iné. Okrem toho som dosť tvrdohlavý a trpezlivý, nechcel som mať všetko a naraz. Tak som sa do toho vrhol naplno a postupne som si budoval meno.

Jedným z vašich prvých významných edičných činov bolo vydanie súborného diela Milana Lasicu a Júliusa Satinského. Ako sa mladý neznámy vydavateľ dostane do priazne takýchto slávnych osobností, ktoré si neradi púšťali k telu neznámych ľudí?

Už som fungoval päť rokov, takže vedeli, kto som. Skôr ma prekvapilo, že ich dovedy nikto ako vydavateľ neoslovil. Dodnes som na to veľmi pyšný, veď som ich od mladosti zbožňoval. Mal som zrazu šancu byť v ich spoločnosti, voziť ich na besedy s čitateľmi, počúvať v aute i v nabitých sálach ich vtípkovanie a múdre slová, obdivovať ich úžasnú pohotovosť. Predalo sa vyše 40 tisíc

Prezidentka SR Zuzana Čaputová udeľuje KK Bagalovi Rad Ľudovíta Štúra 3. triedy

So spisovateľkou Miroslavou Kulčovou na besede v Žiline

S básnikom Tomášom Janovicom

A čo sa týka tých autorov?

Ja čítam len rukopisy, čo ma baví, to viem za tie roky odhadnúť pomerne bezpečne, čo mi stojí za ten čas a čo by bolo jeho mrhaním. Sám si zostavujem edičný plán, nikdy mi do toho nikto nehovoril. Talent autora je zásadná vec, ale vždy len nejaké percento, nikdy to nie je všetko. Mojou úlohou nie je dvíhať autorský priemer, ale vydávať len tých najlepších. Okrem toho – dobrý autor naozaj nemusí bývať v Bratislave.

Takmer tridsať rokov ste hlavným organizátorom a garantom literárneho projektu *Poviedka*. Nechcem používať slovo „súťaž“, hoci v istom zmysle to súťaž je, pretože porota vždy musí vyriešiť nejaký ortiel, kto je lepší...

Z jednorazového nápadu tohto roku prebieha už 29. ročník. Naozaj to nie je súťaž, skôr také preosievanie textov. Za tie roky som dostal 13 tisíc (!) poviedok, v drvivej väčšine od mladých ľudí. V istej fáze života sú písanie a literatúra zrejme veľmi dôležité veci. A platí aj istý paradox, akoby viac ľudí písalo ako čítalo. Nerodilo sa to ľahko, rok som hľadal sponzora. Ale hneď v 1. ročníku som dostal 970 poviedok. V porotách sa vystriedali popredné osobnosti slovenského literárneho života, Lajos Grendel, Valér Mikula a množstvo ďalších. Zhruba päťdesiat autorov z toho množstva sa dnes tak či onak v literatúre či v kultúrnom živote vyskytuje, napríklad Mária Kopcsay, Vanda Rosenbergerová, Monika Kompaníková. Alebo Daniela Kapitáňová, to bolo ako zjavenie, jej príbeh o Samkovi Tále mal aj slušný komerčný úspech, kniha o cintoríne vyšla v 4. vydaniach. Ak by som to mal zhrnúť – projekt *Poviedka* zmenil chod môjho vydavateľstva, ale aj môj život.

Môžete našim čitateľom odporučiť autorov, ktorí by ich mohli zaujať?

Z mladej generácie určite Nicol Hochholzerová, Miroslava Kulčová, zo strednej generácie Balla, Marek Vadas, z tých starších autorov Stanislav Rakús. Cez týchto autorov som sporadicky spolupracoval aj s českými vydavateľstvami Větrné mlýny a Host.

Ako sa dnes žije z vydávania kníh?

Ťažko, ale veselo. Prípadne veselo, ale ťažko. Už som spomínal, že náklady kníh išli dolu, zato náklady na ich vydanie hore. Veľmi oceňujem, ako fungovala štátna podpora cez Fond na podporu umenia. To bola vari najzásadnejšia vec v štátnom financovaní kultúrnych nekomerčných projektov, medzi ktoré určite patril aj projekt *Poviedka*. Tie zásahy, ktoré sa tam dnes dejú, rozbíjajú fungujúci, spravodlivý systém, je to nezmyselné, je to pomstychtivé, je to absurdné, je to brutálne, poškodzuje to demokratický kultúrny život na Slovensku. Okrem toho vymizli aj sponzori, čo je bez existencie sponzorského zákona logické. Ani *Poviedka* nemá už desať rokov sponzora, čo v predchádzajúcich rokoch nebol problém. Napriek tomu všetkému komerciu vydávať nebudem. *Za rozhovor ďakuje Igor Otčenáš*

Foto: archív K. Bagalu

kusov. Nepochybne mi to ako vydavateľovi výrazne pomohlo, začal som komunikovať prakticky s celou slovenskou literárnou scénou, aj s tými najvýznamnejšími autormi, ako bol napríklad Dušan Mitana.

Knihy vydávate už viac ako tri desaťročia. Ako sa za tento čas zmenila slovenská literárna scéna?

Zásadne. Lebo k tomu treba prirátat' dnes už aj to, ako sa zmenil spôsob literárnej komunikácie, ako sa posunul význam knihy a čítania v živote modernej digitalizovanej spoločnosti. Číta sa menej, teda klesajú aj náklady kníh. Zato finančné náklady stúpajú. Klesá schopnosť sústredenia, čo je pri čítaní úplne kľúčová vec. Pozornosť sa venuje maximálne pätnásťsekundovým shortom na YouTube či Instagrame. Ale to nie je šomranie, tak to proste je. Dnes sa vydá z debutanta tak 300 až 400 kusov. Vydávanie kníh je dnes vlastne také panské huncútstvo, najmä čo sa týka takých malých vydavateľstiev, ako je to moje.

Nadviažem na predchádzajúcu otázku: ako sa za tento čas zmenili čitatelia, autori, ako ste sa zmenili vy?

Nielen na písanie, ale aj na čítanie treba mať talent. Ako hovorí skvelý slovenský spisovateľ Stanislav Rakús, múzická literatúra si vyžaduje múzického čitateľa. V tomto zmysle čitateľov ubudlo, ale tí, čo čítajú, sú o to vernejší. Viem to priamo posúdiť, lebo celé tie roky vlastne obchádzam Slovensko a niekedy zabľudím aj do Čiech s mojím Literárnym cirkusom, kde predstavujem nové knižky a „svojich“ autorov. Odozva býva vždy srdečná. Najazdil som s knižkami a kvôli knižkám desiatky tisíc kilometrov. Boli to podujatia niekedy pre pár ľudí, inokedy boli nabité sály. Raz som mal na letnom festivale Pohoda na besede s Dušanom Mitanom takmer 600 ľudí. Tých podujatí bolo za tie roky asi 1 500. Niekedy to bolo naozaj vyčerpávajúce, podpísalo sa to na mojom zdraví. Ale stále robím len to, čo ma baví. Som si istý, že ani umelá inteligencia knihu nezabije.

Pred 80 rokmi zomrela Alžbeta GÖLLNEROVÁ-GWERKOVÁ

Alžbeta Göllnerová-Gwerková

Výnimočná žena s krutým životným údelom

Obdivuhodne vzdelaná a rozhladená intelektuálka, literárna historička a vedkyňa, pedagogička, sociologička, publicistka, prekladateľka, redaktorka, iniciátorka a priekopníčka modernej slovenskej hungaristiky, nesmierne progresívna Európanka, emancipovaná žena bytostne veriacia hodnotám humanizmu a demokracie, hrdinka Slovenského národného povstania... Tým všetkým stihla počas svojej nedlhej cesty životom byť Alžbeta Göllnerová-Gwerková (narodená 19. 10. 1905 v Čiernom Balogu).

Mimoriadne smutný a tragický príbeh tejto výraznej osobnosti akoby predznamenovalo už jej detstvo. Priamo pred očami mladého dievčaťa opití vojaci, vracajúci sa domov z frontov prvej svetovej vojny, z akejsi iracionálnej pomsty zabili Alžbetinho otca. Vraj ich ako notár nechcel oslobodiť od vojenskej povinnosti, respektíve „nevedel sfaľšovať dôvod, pre ktorý by nemali byť odvedení“. Bodákmi zároveň zranili aj matku s malou sestričkou, ktorú práve dojíčila. Obe na následky zranení zomreli... Mnohých by to iste zlomilo, ale „osirelá Alžbeta neza-

nevrela na ľudstvo ani na Slovensko a podujala sa žiť a pracovať pre jeho morálne pozdvihnutie. Za svoj vyšší princíp si stanovila boj za demokraciu a prízvukovanie, že sloboda znamená zodpovednosť.“

Nemajetnej siroty sa ujala babička z Brezna, neskôr Alžbetu adoptovala a zobrala pod svoje ochranné krídla učiteľka, knihovníčka a prekladateľka Jarmila Zikmundová, rodáčka z Plzne, ktorá ju spoznala pri povojnovej vzdelávacej misii českých pedagógov na Slovensku.

OD HISTORIOGRAFIE K LITERATÚRE

Vnímateľné mladé dievča úspešne študovalo na obchodnej akadémii (1917 – 1919), gymnáziu v Banskej Bystrici (1919 – 1925) a zo Zikmundovej podnetu na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (kombinácia čeština a maďarčina, 1925 – 1930). V rokoch 1937 – 1938 absolvovala študijné pobyty na Sorbonne v Paríži a v rumunskom meste Kluž. Ako stredoškolská pedagogička pôsobila na učiteľskom ústave v Spišskej Novej Vsi (1930 – 1931), maďarskom gymnáziu v Rimavskej Sobote (1931 – 1932), maďarskom učiteľskom ústave v Bratislave (1932 – 1939), na gymnáziu a učiteľskom ústave v Banskej Bystrici (1939 – 1944), kde popri výučbe neúnavne organizovala vzdelávacie a dramatické krúžky. Úžasnom erudíciou, zanietenosťou a vôbec celkovým prístupom si získala veľkú obľubu študentov.

Vedecky začala ambiciózná Alžbeta Göllnerová, ktorú ideovo formoval poprevratový program hlasistov a prúdov, pracovať v oblasti historiografie. Zaoberala sa výskumom starších slovenských dejín s akcentom na éru reformácie, analyzovala vplyv reformačných a protireformačných ideí v dobovej spoločenskej realite. Knižne debutovala ako stúpenkyňa československej národnej a jazykovej jednoty česky napísanou štúdiou o počiatkoch reformácie v kontexte verejného a politického diania v Banskej Bystrici (1930). Neskôr presunula ťažisko vedeckovýskumného záujmu do sféry maďarskej umeleckej literatúry 19. a 20. storočia. Monografia *József Eötvös* (1937) je analýzou literárnej, verejnej a politickej činnosti tohto spisovateľa, pričom zvýrazňuje rozmer progresívnych tendencií maďarskej kultúry. Tvorbu D. Szabóa, K. Mikszátha, E. Adyho a iných osvetlila v samostatných štúdiách, kooperovala na Bujnákovom a Hvozdzikovom slovensko-maďarskom slovníku (1937), bola uznávanou prekladateľkou (D. Szabó, Zs. Móricz, D. Kosztolányi a ďalší).

Sériu Göllnerovej článkov, úvah, štúdií a recenzií o modernej maďarskej poézii, próze a dráme, uverejnených hlavne časopiskovou formou, charakterizuje dôkladná vedecká analýza, interpre-

tácia a hodnotenie diela renomovaných i menej známych osobností maďarského literárneho života. Rodáčka z Čierneho Baloga ich prezentuje ako zásadných kritikov spoločenských pomerov a klímy starého Uhorska i neskoršieho horthyovského režimu, pričom sama predostiera vyhranené analogické stanoviská voči maďarským iredentistickým snahám a fašizmu.

Záverečná fáza bádateľskej činnosti Göllnerovej-Gwerkovej je spojená s intenzívnym výskumom slovenskej literatúry. Napísala erudované medailóny viacerých básnikov a spisovateľov z rôznych historických období (J. Hollý, S. Hurban Vajanský, H. Gregorová, J. Gregor Tajovský...), v manuskripte zanechala monografiu o Elene Maróthy-Šoltésovej a teoretickú prácu o význame a spoločenskej funkcii moderného románu.

ÚLOHA SLOVENSKEJ ŽENY

Európsky rozhladená intelektuálka a vyhranená demokratka Alžbeta Göllnerová-Gwerková bola členkou redakčného kruhu Prúdiv (1932 – 1938), literárneho časopisu Služba, aktivistkou a funkcionárkou spolkov a ženského hnutia na Slovensku, členkou výboru Ženskej národnej rady, Združenia akademicky vzdelaných žien... Spoločne s českou gymnaziálnou profesorou Jarmilou Zikmundovou zostavila a zredigovala rozsiahly zborník Žena novej doby, ktorý vyšiel v ťaživých dňoch jesene 1938. Fragment z textu Göllnerovej-Gwerkovej Úloha slovenskej ženy pri obrode spoločenskej, ktorý uverejňujeme, má bezpochyby nadčasový charakter.

...Je veľkým omylom si myslieť, že kultúre sa môže naučiť každý človek, keď chce. Naučiť sa možno veľkému počtu vecí, ktorých kvantita závisí od prijímacej schopnosti mozgu a intenzity vynaloženej práce. Kultúre sa však nie je možno mechanicky naučiť, kultúra sa musí zažiť. Kultúrneho človeka poznáme na prvý pohľad a pri prvom rozhovore, a to podľa toho, či vyspelosť mozgová je u neho v súlade s vyspelosťou citovou, či jeho ľudské kvality sú harmonicky vyvážené. U takého človeka možno potom hovoriť nielen o kultúre rozumu, ale i o kultúre srdca, ktorého zložky sa uplatňujú pri jeho myslení i konaní. Často však sa stretáme s ľuďmi, ktorí majú mnoho vedomostí, videli cudzie zeme a poznali mnoho nových zariadení, stále čítajú a žijú, ako sa povie, kultúrne, ale predsa sa nemôže o nich vraviť, že sú vzdelaní. Všetky tieto poznatky akoby sa prepádávali do studne bez dna, všetky vedomosti a dojmy, ktoré prijali, sú v nich akoby oddelené, pretože nesplynuli s ich bytosťou, neprešli do ich vedomia, nestali sa ich samozrejmosťou, nespojili sa s ich duchovným životom ako organická súčasť, ale zostali v nich vedľa seba poskladané ako cudzie, nestrávené zložky. Jestvujú však i ľudia, ktorí nemajú náležitých vedomostí a chcú vzbudzovať dojem ľudí neobyčajne kultúrnych, preto opakujú poznatky, ktoré počuli náhodne od druhých, napodobňujú určité maniere, ktoré však na prvý pohľad prezradia svoj falošný náter, chcenosť a vynútenosť. Tento typ ľudí sa vynára vo veľkom počte tam, kde prebieha prerod ľudskej spoločnosti, či už po zmene sociálnej alebo poli-

tickej, alebo sociálno-politickej, ako u nás po prevrate. V takýchto dobách sa javí potreba väčšieho počtu školovaných a študovaných ľudí. Dostaví sa veľký nával žiakov do škôl a začína sa príliš urýchlene zväčšovať počet tzv. inteligencie. Škola poskytuje prevažne vecné vzdelanie, ale o kultúrnu výchovu sa stará len vo vzácných prípadoch. A dnes sa stáva tento nedostatok naliehavým problémom nášho kultúrneho života, lebo dnes nie je meradlom pre kultúrnu úroveň národa percento analfabetov, dnes nám záleží na najväčšom počte ľudí vzdelaných v najužšom slova zmysle. Skutočnosť, že všetci občania nášho štátu – až na nepatrné percento – vedia písať a čítať, neznamená ešte, že sme na tom kultúrnom stupni, ktorý nám určuje naša tisícročná kultúrna tradícia, naše politické postavenie a naše poslanie.“

FAŠISTICKÁ BEŠTIÁLNOSŤ

Za Slovenského štátu bola známa intelektuálka pre svoj židovský pôvod rasovo prenasledovaná. Aktívne a nebojácne sa zapojila do ilegálnej rezistencie a SNP. Otvorené a nekompromisné protifašistické vystupovanie Alžbety Göllnerovej-Gwerkovej po likvidácii Slovenského národného povstania spôsobilo, že na ňu prišlo na gestapo 700 (!) udaní. Nakoniec bola zatknutá 10. novembra 1944 v Banskej Bystrici. Vôbec ale k tomu nemuselo prísť. Vedno s manželom, chýrnym výtvarným umelcom Edmundom Gwerkom, utiekli po vojenskej porážke SNP do hôr – na Počúvadlo. Indisponovaný Gwerk sa však v dôsledku veľkých zdravotných komplikácií rozhodol vrátiť domov. Manželke radil, aby zostala v horách. Empatická Alžbeta radu kategoricky odmietla a prišla za ním do už okupovanej Banskej Bystrice, aby milovaného partnera ošetrovala. Žiaľbohu, doplatila na to vlastným životom...

Nešťastných zaistencov po uväznení a bezohľadnom mučení priväzali v skorých ranných hodinách na popravisko. Odviezli ich k agátovému lesíku k protitankovej priekope. Suroví fašistickí hrdlorezi nútili obeť kľaknúť si, brutálne ich vraždili strelami do tyla a mŕtve telá skončili hromadne v jame (masaker v Kremničke pri Banskej Bystrici).

Pri povojnovej exhumácii a obhliadke 747 zohavených polonahých tiel z masového hrobu Edmund Gwerk identifikoval svoju manželku. Hrôzostrašný pohľad na znetvorenú Alžbetu umelcom hlboko otriasol a z toho, čo videl, sa už nikdy nespamätal: ruky mala zviazané za chrbtom, rozstrapatené a vytrhané vlasy, prsia odrezané bodákmi, ústa, z ktorých vytrhli jazyk, boli zversky upchaté natlačenou hlinou...

Takýmto beštiálnym spôsobom, prejdúc nekonečným fyzickým trýznením, bola krátko pred Vianocami, 18. decembra 1944, ukončená životná púť hrdinky SNP, múdrej, odvážnej a statočnej ženy PhDr. Alžbety Göllnerovej-Gwerkovej. Zomrela vo veku 39 rokov – aj pre lásku k manželovi...

Peter Cabada
ZDROJ fotografií: archív autora

Identita – príbeh českého grafického dizajnu

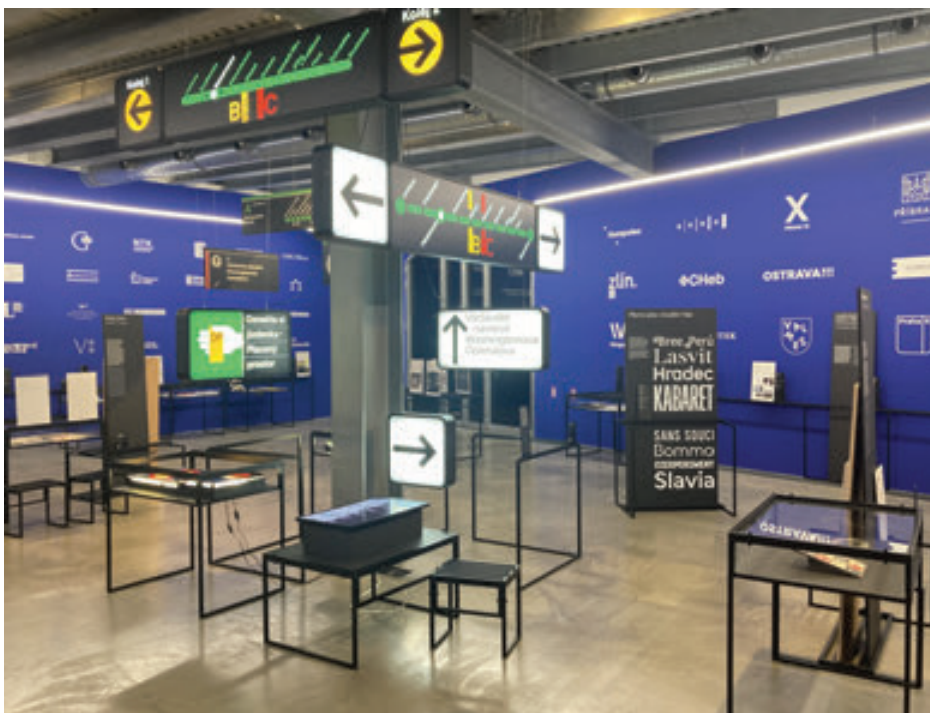
Grafický dizajn je disciplína, ktorá podľa slov komisára výstavy Identita – príbeh českého grafického dizajnu Davida Koreckého, reflektuje politické, sociálne alebo kultúrne zrkadlo toho, čo by sme mohli nazvať národnou identitou. To je aj ústrednou témou výstavy, ktorá prebieha až do 2. februára 2025 v Múzeu Kampa na pražskej Malej Strane. Výstavu, ktorú kurátorsky pripravili Filip Blažek a Linda Kudrnovská, je súčasťou väčšieho multizánrového projektu zahrnujúceho televízny cyklus odvysielaný Českou televíziou, ďalej celovečerný film a rovnomennú knihu o českom grafickom dizajne.

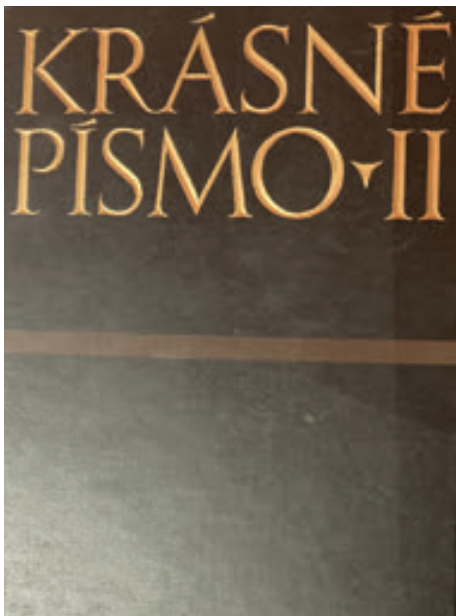
Expozícia umiestnená na troch poschodiach prezentuje niekoľko stoviek artefaktov, ktoré vznikli od konca 19. storočia až po súčasnosť. Nájde sa medzi nimi štátne symboly, ikonické plagáty, esteticky upravené knihy a časopisy, notoricky známe logotypy, navigačné systémy hromadnej dopravy alebo príklady grafiky v audiovizuálnej tvorbe. Hneď na prvom poschodí zaujme história vzniku štátnej vlajky. Jej podoba vznikla v roku 1918 spolu so vznikom Československej republiky. Zaujímavosťou je, že síce sa súťaž o jej návrh zúčastnilo viacero renomovaných výtvarných umelcov, nakoniec vyhral návrh štátneho úradníka **Jaroslava Kursu**, ktorý iba pôvodnú vlajku doplnil o modrý klin. Iný člen výberovej komisie **František Kysela** odporučil, aby bol modrý klin predĺžený až do polovice celkovej

dĺžky vlajky. No a v tejto podobe pretrvala vlajka prakticky až do dnešných dní. Ale nielen vlajka, ale aj všetky ďalšie štátne symboly okrem hymny nesú znaky grafického dizajnu. Patrí ku nim veľký a malý štátny znak, štátne farby, prezidentská štandarta a štátna pečať. Ukážkou brilantnej dizajnerskej práce je napríklad slávnostná úprava Ústavnej listiny Československej republiky od akademického maliara **Josefa Sejpku**. Požiadavka umeleckého stvárnenia ústavy z roku 1920 vznikla v súvislosti s prezidentskou inauguráciou Tomáša Garrigua Masaryka v roku 1927, ale Senátu a Poslaneckej snemovni bola oficiálne odovzdaná až v roku 1932. Možno si len málokedy uvedomujeme, akým dôležitým nástrojom vizuálnej komunikácie sú už od staroveku mince a bankovky. Asi najvydarenejšími bankovkami z hľadiska grafické-

ho dizajnu sú v českej histórii súčasné bankovky od výtvarníka **Oldřicha Kulhánka** s písmom **Jana Solperu**. Prvou bankovkou samostatného českého štátu sa stala v roku 1993 dvestokorunáčka s portrétom Jána Amosa Komenského. Významnú úlohu v oblasti grafického dizajnu plnila už od konca 19. storočia **plagátová tvorba**. Dnes už jej pozícia vo verejnom priestore vďaka digitálnym médiám trochu upadá, avšak v minulosti bol plagát jedným z hlavných nástrojov informácií o spoločenských udalostiach, o nových produktoch a službách, vyzýval k demonštráciám a protestom, bol nástrojom politickej propagandy alebo hlasom rôznych subkultúr. Ikonickým plagátom, ktorý môžeme vidieť v rámci výstavy, je plagát od autora opony Národného divadla **Vojtěcha Hynaisa** k **Všeobecnej zemskej výstave v roku 1891 v Prahe**. Plagáty zneužívali naplno na politickú propagandu aj oba totalitné režimy – nacistický a komunistický. V socialistickom zriadení sa stali všadeprítomnou súčasťou verejného priestoru od školských a podnikových nástieniek až po obrovské transparenty hlásajúce absurdné heslá na fasádach domov. V období Nežnej revolúcie v roku 1989 vznikla potreba doručiť prostredníctvom plagátov čo najrýchlejšie informácie o aktuálnom dianí hlavne do menších miest a dedín. Plagáty v tomto čase vznikali veľmi rýchlo a vytvárali ich amatérsky, ale aj špičkoví umeleckí dizajnéri. Bol to posledný historický okamih, kedy plagát zohral kľúčovú funkciu pri šírení informácií. Kolekcia plagátov v Múzeu Kampa prezentuje diela najvýznamnejších osobností,

ktoré sa v tomto žánri preslávili a zároveň ilustruje zmeny v technológiách výroby plagátu od litografie a kníhtlače, cez sieťotlač a ofset až po digitálnu tlač súčasnosti. Ďalším nemenej dôležitým nositeľom grafického dizajnu sú **knihy** a **časopisy**. Úprava knihy alebo časopisu totiž často rozhoduje o tom, či si ich kúpime alebo vyberieme na prečítanie. Grafik ovplyvňuje množstvo prvkov ako formát a väzbu, typ a veľkosť písma, prehľadnosť navigačných prvkov, prácu s ilustráciami alebo fotkami apod. Moderná knižná kultúra si v Česku a na Slovensku prešla rôznymi historickými obdobiami, ktoré ju formovali. Bolo to obdobie do 2. svetovej vojny, neskôr obdobie komunistickej totality až po tri desaťročia budovania demokracie, kedy vznikali aj napriek ťažkým podmienkam kvalitné knihy či časopisecké publikácie. Knižná tvorba si navzdory turbulentným spoločenským

zmenám dokázala udržať vysokú obsahovú aj formálnu úroveň. A netýka sa to iba krásnej literatúry, ale aj cestopisov, kuchárov, odbornej literatúry alebo kníh pre deti. S grafickým dizajnom však neprichádzame do styku iba príležitostne, ale tiež na dennodennej báze vo verejnom priestore. Týka sa to napríklad **navigačných systémov** v mestách alebo vo verejnej doprave. Veľké zákazky v oblasti grafického dizajnu sa obvykle vyhlasujú formou verejných súťaží, ako to bolo napríklad v prípade informačného systému hlavného mesta Prahy alebo pražského metra. Grafici tiež navrhujú **logotypy** významných firiem alebo dizajn bežných úžitkových vecí, ako sú odevy, obuv, obaly platní, pivné podtácky, poháre apod. Častokrát pri tom spolupracujú s architektmi, produktovými špecialistami či módnymi návrhármi. V neposlednom rade grafici zasahujú aj do novodobých **digitálnych médií**. Českí autori písma ako **Marek Pistora** alebo **Tomáš Brousil** realizovali originálne **fonty Novatica** a **Organica** pre televíziu NOVA a české štúdio Rosetta dokonca vytvorilo písmo s názvom **BBC Nassim Arabic** pre arabský kanál britskej spoločnosti BBC. S nástupom internetových streamovacích služieb sa video obsah rozšíril aj mimo tradičné televízne kanály a tu môžeme nájsť českú stopu v podobe písma **Roberta Martina Váchu**, ktorý navrhol písmo pre **streamovaciu platformu Twitch** so sledovanosťou vyše 240 miliónov užívateľov za mesiac. Moderný grafický dizajn si za uplynulých 150 rokov svojej existencie prešiel prudkým vývojom od tradičnej papierovej formy až po vyspelé internetové technológie, avšak českí tvorcovia dokázali na tieto zmeny vždy flexibilne reagovať a zachovať si vysoký štandard porovnateľný so svetovou úrovňou.

Text a foto: *Vladimír Dubeň*

Spevom proti stresu Hlas je v nás

Jej spev pôsobí blahodarne. Priam relaxačne. Dary získané od prírody si zvelaďovala a cizelovala od malička.

Najskôr v zborových školských speváckych telesách na základnej škole, potom na gymnáziu v rodnej Trnave. Popri štúdiu herectva na VŠMU účinkovala v muzikáloch i filmoch. Absolventka prestížnej Umeleckej školy v Grazi, v súčasnosti veľmi obľúbená džezová speváčka, ktorá pre tento hudobný žáner vytvorila tri autorské aj interpretačné (CD nosiče) a edukačné projekty.
Mgr. art. LUCIA LUŽINSKÁ (1976).

Máte šťastie v tom, že ste svojej láske – džezu „prepadli“ až po Nežnej revolúcii. Predtým, v socializme, by ste sa tomuto žánru zrejme nemohli venovať. Čo vás na džezze tak fascinuje?

Tento žáner je pre mňa taký intenzívny prameň. Miešajú sa v ňom rôzne vplyvy, je v ňom emotívny storytelling, všetky zložky – rytmus, harmónia, melódia, spontánna improvizácia spolu organicky komunikujú. Vťahuje ma do hĺbky a zároveň poskytuje široký priestor na slobodný rozlet. Učí ma mnohým kvalitám, ktoré sú potrebné aj pre život – ako pokora, počúvanie a komunikácia, vnímanie ostatných, tvorivosť v procese, improvizácia, vychádzanie zo zóny komfortu, neustále objavovanie nových možností. Nehovoriac o tom množstve úžasných autorov, hudobníkov, spevákov, ktorí tak výrazne obohatili hudbu.

Spev je vašim spoločníkom už od mala. Okrem speváckeho zboru na základnej škole ste boli členkou aj chrámového zboru. Trnava bola vždy považovaná za malý Rím a sústredovala sa tam najmä rímsko-katolícka cirkev. Nemali ste ako dieťa problémy s vašou nie ideologicky správnou orientáciou?

Ako dieťa som toto nevnímala. Možno okrajovo, cez rôzne poznámky dospelých ľudí. Veľa som čítala a knihy mi poskytli priestor slobody, takže som sa v tom období cítila šťastná. Môj otec ako fotograf nás pravidelne s bratom brával do prírody. On fotografoval a ukazoval nám život inými očami, takže sa mi dostávala bohatosť hlbšieho vnímania sveta. Robila som to, čo som milovala, tak intenzívne, že som o tom nepochybovala, spievala som všade, kde sa len dalo. Keďže som bola aj výborná žiačka, učenie bolo pre mňa dobrodružstvo, jednoducho ma to bavilo. Bola som aktívna v mnohých oblastiach – recitovala som na súťažiach, robila olympiády a zrejme z toho dôvodu som nebola problematická. Potom, keď som si niektoré veci začala bližšie uvedomovať, prišla revolúcia. Nasledovalo Gymnázium v Trnave, kde som zase pokračovala spievaním v známom zbere Cantica Nova a tiež v rôznych kapelách. So zborom som bezprostredne po revolúcii vystupovala v Bavorsku, takže som hneď zažila svet, ktorý bol v tom čase kontrastný oproti tomu, v ktorom som žila ja. Moje otváranie mysle sa ale dialo postupne prostredníctvom kníh, otcových fotografií, spievania, hry na klavír.

Študovali ste herectvo na VŠMU v triede profesorov Emílie Vášáryovej a Martina Hubu, no viac ako dramatický prejav vás priťahoval spev. Ako ste sa dostali k ponukám účinkovať v muzikáloch?

Nie je to tak, že by ma nepriťahoval dramatický prejav. Práve naopak, vďaka mojim zanietеныm pedagógom aj spolužiakom na VŠMU som čaru divadla a herectva prepadla natoľko, že som spev posunula na vedľajšiu koľaj. Len vďaka Paľovi Kvasayovi a Jurajovi Burianovi som nahrála zopár skladieb a tiež sa dostala ako vokalistka Marcela Palondera na Eurovíziu v Oslo. Trochu som mala rozpor v tom, že by som mala spájať činohru s hudbou, a hoci som vystupovala v muzikáloch, oveľa radšej som mala dramatický a spevácky prejav oddelený. Nie je to o tom, že by som nemala muzikály rada, ale ja som si v speve vždy chcela robiť veci podľa seba, ohýbať melódiu, rytmus, hrať sa s hlasom. Ako študentka herectva som si užívala napríklad

Z podujatia Esprit – cena za najlepšie slovenské džezové album Slávik

S nástrojom, ktorý vyrába moj muž – Woodpackom, ktorý používam na koncertoch aj pri hudobných workshopoch

hostovanie v divadle Astorka, kde sa hrala pre mňa intenzívna činohra s tvorivými umelcami. Muzikály sa ku mne dostali preto, lebo som bola herečka, ktorá aj spievala a v tom čase bol tento žáner na vzostupe. Ale myslím si, že veľa vody som v ňom nenamútila, hoci sa mi párkrát stalo, že som stretla ľudí, ktorí sa vyjadrili, že boli uchvátení napríklad mojim výkonom v predstavení Kráľovná spieva blues. Zrejme preto, lebo som tam okrem emočných činoherných scén spievala svoje srdcovky, bola to totiž hra z pera Nikitu Slováka inšpirovaná životom džezovej speváčky Billie Holiday.

S Milanom Lasicom ste nahrali dueto slovensko-anglickej verzie známej vianočnej piesne The Christmas Song v roku 2006. Kto prišiel s takým nápadom a ako sa vám spolupracovalo?

S nápadom prespievať originálny Christmas Song prišiel Boris Čellár, ktorý urobil aj krásne aranžmány pre džezové kombo a sláčikový kvartet. Táto nahrávka pod názvom Vianočná pieseň vznikla ako darček pre istú firmu a známy produkčný dom si ju neskôr zaradil na svoju kompiláciu. Zároveň sa nachádza aj na našom treťom albume Zimná krajina. Spolupráca to bola úžasná, odkedy som vystúpila v programe Všetci sú za dverami ešte ako študentka VŠMU, každá spolupráca s pánom Lasicom bola pre mňa mimoriadne pozitívna a prínosná. Oslovila som ho, aby napísal slovenský text a aj ho naspieval. Celé to prebehlo veľmi rýchlo a aj vďaka skvelým hudobníkom to bola krásna práca. Myslím, že to vo výsledku počuť.

Neuspokojovali vás dovtedajšie úspechy, rozhodli ste sa prehlbovať si znalosti a cibriť svoj hlas na prestížnej Kunst Universität v rakúskom Grazi, kde ste študovali džezový spev. Ako vyzerala vaša príprava na tamojšie prijímacie skúšky?

Spoznala som v roku 2003 gitaristu Borisa Čellára, ktorý na školu práve nastupoval. Začala som účinkovať v jeho kapele, kde vtedy hral na klavíri Pavol Bodnár a na kontrabas Peter Čudek. Každá skúška bola pre mňa školou, oni mi otvárali dvere do žánru, ktorému som prepadla. Najviac mi samozrej-

me odovzdával Boris. Učila som sa „za jazdy“, ale chcela vedieť viac. Denne som cvičila sluchové tréningy, učila sa nový repertoár, počúvala nahrávky, Boris zo školy nosil informácie, ktoré som nasávala, začala som si písať notové zápisy. Veľa som s nimi spievala a každé vystúpenie ma posúvalo. Našla som sa v tom, a tak mi cvičenie robilo radosť.

Po návrate ste absolvovali vystúpenia v Slovinsku a iných krajinách. Teší sa džez záujmu divákov u nás aj v Európe?

Vystupovala som v rôznych krajinách: Nemecku, Poľsku, Česku, Rakúsku, Slovinsku, Čiernej Hore zväčša preto, lebo naše nahrávky sa dostali k promotérom a organizátorom a tí nás oslovili. V tom období som v zahraničí zažívala od obecnstva vysokú úroveň kultivovanosti, na džez u nás sa všeobecne pozeralo trochu nedôverčivo. Dnes je to už iné.

Džez bol voľakedy vo svojich začiatkoch gospelový prejav amerických černochoch a spieval sa iba v chrámových priestoroch. Prečo tak rada šírite informácie o tomto pre Slovákov netradičnom žánri, že ste sa rozhodli priniesť ho do škôl?

Myslím si, že dôvodom bolo práve nepochopenie tohoto žánru. Mala som možnosť porovnať, ako je to v iných krajinách a zistila som, že všade, kde mu boli otvorení, mali džez nejakým spôsobom už integrovaný vo vzdelávaní. Vedela som, že obecnstvo treba vychovávať a chápala som ako logické, že najlepšie je osloviť generáciu tínedžerov, ktorá sa hľadá a raz môže vytvoriť podporujúcu fanúšikovskú základňu. Moje zanievanie nadchlo vtedajšiu riaditeľku jednej banky, pani Reginu Ovesny Straka. Vďaka tomu mali edukačný zážitkový projekt školy zadarmo a za štyri roky ho videlo viac ako 10 tisíc študentov. Ale dôležitým momentom bolo aj to, že som si uvedomila, akú významnú rolu zohral džez v populárnej hudbe 20. storočia, ako aj skladatelia vážnej hudby rešpektovali túto novú hudbu a ako džezoví veľikáni čerpali z vážnej hudby. Chcela som, aby úroveň toho, čo počúva mládež, neurčovali len mainstreamové médiá, ale aby som podnietila ich potrebu hľadať a objavovať.

Hudobno-vzdelávací workshop určený stredoškólakom a žiakom vyšších ročníkov základných škól s názvom *Jazz Goes To School (Džez ide do školy)* bol nominovaný na cenu *Via Bona 2008* v oblasti filantropie. Myslíte si, že príjemné, harmonické tóny hudby, ktorú produkuje, pomáhajú ľudomilnosti, dobročinnosti a robia ľudí lepšími?

Áno, bol nominovaný za „odvahu podporiť projekt realizovaný v neprebádanej oblasti“. Myslím, že každé umenie, ktoré otvára obzory, núti premýšľať, hľadať, objavovať, neumožní žiadnej hľadajúcej duši kľzať sa po povrchu, a tým podnecuje a podporuje ľudskú bytosť kultivovať sa do svojej lepšej verzie.

Od roku 2012 pôsobíte v projekte s gitaristom, spevákom a skladateľom Borisom Čellárom, ktorý je vaším partnerom aj v súkromnom živote. V projekte *Quintessence* spájate swingovú tradíciu s modernými hudobnými prvkami súčasnosti. Voľakedy takéto spájanie hudobní kritici nazývali hybridom. Neobávate sa prípadnej kritiky? Ako túto konvergenciu prijíma publikum?

Na kritiku som zvyknutá, pre mňa je relevantná kritika, ktorá slúži na posunutie na vyššiu úroveň, nie taká, ktorá z nepochopenia a neprijatia niečo haní. Dnes, ak sa umelec snaží tvoriť, už snáď ani neexistuje niečo nehybridné. Je to prirodzený vývoj. Myslím si, že v súčasnosti som vo svojich experimentoch oveľa hybridnejšia. A publikum to prijíma, dokonca určitá časť to možno priam vyhľadáva. Aj keď vždy budú takí, ktorí budú chcieť zamrznúť v starých časoch. To však už z princípu evolúcie nie je možné.

Vraj pomocou hudby a spevu pomáhate bojazlivým ľuďom zbaviť sa trémy a prostredníctvom hľadania vo vlastnom vnútri im umožňujete precítiť samých seba, dodávate im odvahu prejaviť to dobré a umelecké, čo je v nich...

Som speváčka, herečka, jogová nadšenkyňa. Viem, čo je to tréma, viem, že ak chcem odovzdať odkaz, musím mu sama veriť a mať uchopené remeslo. Viem, že každý má v sebe kus umeleckej duše a potrebuje ju objaviť. Aj keď sa nebude profesionálne realizovať, ale dostane sa tak bližšie k sebe. To je vlast-

ne sebarozvoj, psychohygiena, meditácia a mnoho iných vecí v jednom. Hudba v tomto poskytuje snáď najlepšie možnosti. Už len to, že pri spievaní oveľa intenzívnejšie pracujeme s dychom, že precitujeme v tele rezonancie, že sa hýbeme, podnecujeme iný stav vedomia, to všetko je neuveriteľne prospešné. A ja som za roky skúseností so sebou aj s inými ľuďmi mala možnosť poznať a prehĺbiť nástroje, vďaka ktorým viem byť vnímavým sprievodcom na takejto ceste.

Anna Sláviková

Foto: z archívu *Lucie Lužinskej*

Momentka z vystúpenia Lucie Lužinskej

Film Prezidentka je pomyselným zrkadlom našej doby

Minulý mesiac vstúpil do slovenských a českých kín film *Prezidentka* režiséra Marka Šulíka s podtitulom *Milovaná aj nenávidená Zuzana Čaputová*. Jeho svetová premiéra sa odohrala na tohtoročnom Medzinárodnom festivale dokumentárnych filmov Ji.hlava, z ktorého tvorcovia priviezli hlavnú cenu za najlepší dokumentárny film.

Časozberný dokument, ktorý vznikol v produkcii spoločnosti Hitchhiker Cinema v koprodukcii s českou distribučnou spoločnosťou Aerofilms, so Slovenskou televíziou a rozhlasom, Českou televíziou a spoločnosťou Filmotras a na ktorého vzniku sa podieľal skúsený tím filmárov, približuje divákovi neobvyčajnú, vždy elegantnú ženu, ktorá sa do tradične mužského sveta vysokej politiky snažila priniesť otvorený, ľudský a úprimný prístup. Do zápasu o prezidentský post vstúpila bez toho, aby si predtým vybudovala politickú kariéru, ale o to plnšia bola ideálov, túžby po jasnej morálnej integrite a túžby zmeniť Slovensko, ktoré sa po vraždách Jána Kuciaka a Marty Kušnírovej potácalo v kríze.

Intímny portrét prvej slovenskej prezidentky a dobrej matky svojich dvoch dcér poňal režisér, špecializujúci sa najmä na sociálne témy, nepoliticky a striedmo. Rozhodnutia, ktoré Zuzana Čaputová vo vrcholnej politike urobila, nijako neanalyzuje ani nehodnotí. Na filme začal pracovať už v apríli roku 2019 a spoločne strávili viac ako 260 natáčacích dní, počas ktorých nzbieral viac ako 350 hodín materiálu.

V prvých minútach snímky sme svedkami predvolebnej televíznej debaty, v ktorej aktivistka a právnička vystúpi s pokojným a pevne ukotveným výrokom (na rozdiel od ostatných aspirantov na post hlavy štátu, ktorí sa svojimi populistickými a zastrašujúcimi výkrikmi snažia čo najviac zaujať), že by si priala, aby ob-

čania Slovenska boli zrelí a hrdí sami na seba a na svoju zem. Tento výrok len potvrdzuje, že prvá slovenská prezidentka sa od bežných politikov, tak ako ich poznáme, vždy líšila. V úvodnej časti ďalej sledujeme radosť novozvolenej hlavy štátu, dojemné aj euforické objímanie s dcérou, ale rovnako intenzívne vnímanie aj jej obavy, ako neľahké funkčné obdobie, ktoré ju v nasledujúcich piatich rokoch čaká, zvládne. To, ako zložitým vnútropolitickým i svetovým udalostiam čelila, môžeme vďaka Šulíkovej kamere sledovať zo zákulisia. A že to boli naozaj udalosti neľahké...

Hneď v prvom roku jej mandátu zasiahla celý svet covidová pandémia, nasledoval vpád ruských vojsk na Ukrajinu a zlomový pád slovenskej vlády. Za zatvorenými dverami sa odohrávali politické drámy, stretnutia s hlavami štátov, ale aj debaty nad bežnými problémami občanov či nad udelením prezidentskej milosti tým, ktorí si odpývajú neprímerane tvrdý trest. Medzi najsilnejšie momenty patrí i cesta v obrnenom vlaku na vojnu zničenú Ukrajinu, kde Zuzana Čaputová v nepriestrelnej veste a helme so štátnicky vážnou tvárou sľubuje zúfalým Ukrajincom, že o tom, čo tam jej oči videli, bude informovať celý svet. V našich myšliach celkom iste utkvie aj scéna s pádom vlády a rezignáciou/nerozhodnutím premiéra Igora Matoviča i záver, kedy si pevnú tvár zachovala aj pri odovzdávaní moci do rúk novozvolenej premiéra Róberta Fica.

Najemotivnejšie sú ale rozhovory s pápežom Františkom, ktorý je na návšteve Slovenskej republiky práve v čase, kedy hlavná aktérka prežíva hlboký zármutok nad stratou svojho otca a hlava katolíckej cirkvi pomáha plačúcej prezidentke toto jedno z najťažších období preklenúť. Nie najťažšie, ale jedno z najťažších, pretože dokument odokrýva aj ďalšiu osobnú

tragédiu, najhoršiu možnú pre každú matku. V čase nástupu do funkcie totiž diagnostikovali prezidentkinej dcére nezhubný nádor na mozgu. Ale aj v týchto chvíľach čelí osudu s hlavou vztýčenou a odovzdáva dokonca ostatným posolstvo: „Možno mi to pomohlo mať väčší nadhľad nad tým, čo urobím. Ak sa niekedy rozhodneme toto odovyselať, tak to možno bude preto, že to môže povzbudiť ľudí, ktorí sú v zlej životnej situácii,“ uvádza.

Počas filmu sa objavia aj momenty, kedy sa politička introspektívne zamýšľa nad vlastným prezidentovaním, prípadne kedy zdieľa svoje pocity ohľadom vecí z osobného života. Práve v týchto chvíľach je jej divák najbližšie, rovnako ako pri odovysielaných záberoch z festivalu Pohoda, kde sa prihovára mladým ľuďom oblečená v ležérnych nohaviciach a košeli, pri odpočinku so zavretými očami v prezidentskej kancelárii po náročnom dni, keď vidíme jej chodidlá len v pančuchách, bez lodičiek, a chápeme, že prezidentka je tiež len človek (pri prehovore do kamery, ktorá ju zaberá len od pásu nahor, je tiež „naboso“), či pri zábere, kedy objíma na pohovke obe svoje dcéry. Všetky tieto momenty dokážu v divákovi vykresliť naozaj silné emócie. Je ich ale menej, než by sme si priali, pretože ako sa Zuzana Čaputová vyjadřila, svoju rodinu nechcela zbytočne zaťažovať a traumatizovať. Preto boli z jej strany hneď výtýčené hranice, ktoré nesmel Marek Šulík prekročiť. Nemal samozrejme prístup ani k rokovaniam, kde sa preberali informácie podliehajúce štátnemu tajomstvu a nemohol ani zverejniť zábery zachytávajúce informácie o iných ľuďoch. Dokument na záver prináša aj situácie, ktoré viedli Zuzanu Čaputovú k rozhodnutiu neobhajovať v ďalšom volebnom období prezidentskú funkciu. Prispeli k tomu bezpochyby ostré útoky a vyhrážky smrťou jej rodine, ktoré nám autor dokumentu tiež bez obalu sprostredkuje. Vďaka tomu všetkému sa Markovi Šulíkovi podarilo vytvoriť silný obraz meniaceho sa Slovenska a do filmového fondu prispel snímku, ktorá na festivale Ji.hlava hovorila nielen k českým a slovenským divákovi, ale aj k hosťom z Ameriky, západnej Európy alebo Číny a priniesla pomyselné zrkadlo doby.

Až do konca mandátu zostala Zuzana Čaputová političkou, ktorej dôverovalo najviac Slovákov. Podľa prieskumu agentúry Focus sa aj v závere prezidentstva tešila dôvera 45 percent občanov. Nikdy totiž nezľavila zo svojich hodnôt a pre mnohých z nás tak zostáva nedosiahnuteľným vzorom.

Text: Eva Belzová

Foto: zdroj internet

Geotermálna energetika

Európska únia si kladie za cieľ razantne znížiť emisie skleníkových plynov do roku 2050, čo vyžaduje odklon od energetiky fosílnych palív a prechod k obnoviteľným ekologickým zdrojom energie. Preto už v najbližších rokoch bude treba výrobu elektrickej a tepelnej energie i z českých a slovenských uhoľných elektrární nahradiť dostatočne spoľahlivo lacnejšími a modernejšími energetikami. Ide o obnoviteľné zdroje (solárna energetika, veterné generátory); geotermálna energetika je taktiež jednou z takýchto možností.

Hlavnou výhodou tohto zdroja je, že pri získavaní geotermálnej energie nedochádza k poškodzovaniu životného prostredia. Geotermálna energetika nezanecháva za sebou žiadnu negatívnu ekologickú stopu a pri porovnaní s inými obnoviteľnými zdrojmi energie (slnko, vietor) ponúka stabilne stály výkon pri prevádzke takmer bez obsluhy. Do budúcnosti predstavujú tieto výhody geotermálnych elektrární významnú alternatívu a možnú, aspoň čiastočnú, náhradu súčasných elektrární na fosílnu palivá. Geotermálnu energiu je možné

zaradiť medzi alternatívne obnoviteľné zdroje, nie je to však zdroj nevyčerpatelný. Ide o čiastočne obnoviteľný zdroj tepla získavaný z hlbinných zemských vrstiev. Pritom sa predpokladá, že životnosť tepla využiteľného na výrobu elektrickej energie je zhruba 25 až 30 rokov. Pokiaľ sa však používa teplá voda z vrtu iba na kúrenie v obytných budovách, je využiteľná doba zdroja dlhšia, pretože nie je treba vysokej teploty na výrobu pary pre generátory elektrickej energie a množstvo čerpanej geotermálnej vody je tak možné podstatne znížiť. Takto sa dá využívať geotermálna elektrárň ešte dlho i potom, keď už nevyrába elektrický prúd. To je tiež jedna z výhod v porovnaní s elektrárnami, ktoré pracujú s neobnoviteľnými zdrojmi. Navyše bude možné po dobe, keď sa voda opäť ohreje, znovu obnoviť i výrobu elektrickej energie.

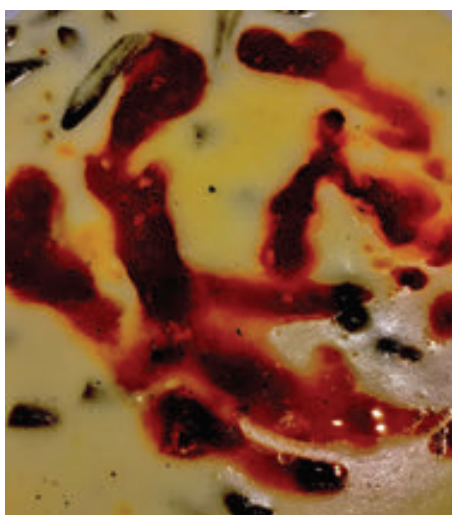
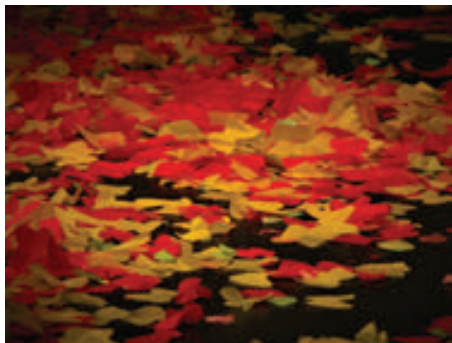
Geotermálna energia je v podstate tepelná energia zemského jadra, ktorá pochádza z vnútorného tepla planéty, vznikajúceho rozpadom rádioaktívnych látok a interakciou slapových síl. Prejavuje sa erupciou sopiek a gejzirov,

teplých prameňov alebo výronmi teplej vodnej pary. Geotermálna energia sa získava 2 až 5 km hlbokými (v hĺbke 5 km pod povrchom zeme je teplota takmer 200 °C) alebo niekoľko desiatok až stoviek metrov plytkými vrtmi do zemského povrchu. Túto energiu je tak možné v priaznivých geologických a klimatických podmienkach využívať na výrobu tepla a elektriny v geotermálnych elektrárnach. Využívanie tzv. „plytkej“ geotermálnej energie z hĺbok niekoľko desiatok až stoviek metrov na kúrenie v budovách je dnes bežne dostupné vo vyspelých európskych krajinách, akými sú napríklad Nemecko, Švédsko a Rakúsko. Využívanie tzv. „hlbinnej“ geotermálnej energie z hĺbok niekoľkých kilometrov je však technologicky náročné, horúca voda z takýchto hĺbok je obvykle silne mineralizovaná, čo má za následok zanášanie vrtných zariadení a potrubí usadeninami minerálov. Najviac sa využíva hlbinná geotermálna energia na Islande, kde sa osvedčila na kúrenie v rodinných domoch, obytných budovách, skleníkoch na pestovanie ovocia a zeleniny, bazénoch a dokonca na vyhrie-

vane chodníkov v zimnom období; až 80 % islandských domov využíva tento geotermálny zdroj. Medzi ďalšie európske krajiny, ktoré v nezanedbateľnom rozsahu efektívne využívajú „podporchovú“ geotermálnu energiu, patria Francúzsko, Švajčiarsko a Nemecko; v týchto krajinách sa geotermálna energia využíva hlavne prostredníctvom tepla získaného v prvých desiatkach metrov pod zemským povrchom a je stabilnou počas celého ročného obdobia.

Ani česká a slovenská energetika nechcú zaostávať pri efektívnom využívaní tohto zaujímavého, i keď pre ich energetiky zatiaľ iba „doplňkového“ energetického zdroja, a začínajú sa angažovať v zaujímavých geotermálnych projektoch. Zaujímavé projekty, ktoré využívajú geotermálnu energiu ako zdroj tepla na kúrenie v obytných budovách, boli nedávno realizované v Děčine a Ústí nad Labem. V Litoměřiciach bol vyhlásený vrt PGV-LTV01 až do hĺbky 2,1 km, kde teplota geotermálnej vody dosahuje 60 °C; pripravujú sa tam ďalšie dva vrty do hĺbky 4,5 km. Geotermálna „kogenračná“ elektrárň umožní tepelnú energiu z týchto hlbinných vrtov transformovať na energiu elektrickú; v zime bude pracovať ako tepláreň s výkonom až 50 MW_e a v lete ako elektrárň s výkonom 5 MW_e. Náklady na vybudovanie vrtov a výstavbu geotermálnej elektrárne by nemali presiahnuť jednu miliardu českých korún, a návratnosť projektu sa odhaduje na 15 – 20 rokov. Podobné projekty začína tiež realizovať skupina ČEZ, a.s. v Liberci, a to tiež za účasti zahraničných firiem. Skúsenosti s geotermálnou energetikou má už i banka ČSOB; v novom areáli banky v Prahe 5 (Radlice) je realizovaná jedna z najväčších sústav geotermálnych čerpadiel v Českej republike: 117 vrtov až do hĺbok 150 metrov zaisťuje kompletné kúrenie a klimatizáciu v budovách celého areálu, ktorý tak nepotrebuje klasickú kotolňu. Podľa prehlásení zodpovedných pracovníkov ČSOB sa využitie geotermálnych vrtov banke osvedčilo, i keď konkrétne údaje o úspore peňazí nemáme zatiaľ k dispozícii. Areál bol totiž otvorený v roku 2019, teda ešte pred začiatkom pandémie Covid-19, kedy bola prevádzka v budovách ČSOB minimálna. Avšak geotermálne vrty plánuje banka využívať i naďalej a rozhodne v tom nezostane osamotená. Po dvoch „covidových“ rokoch sa využitiu geotermálnej energie naplno venuje geotermálne

vedecké centrum RINGEN v Litoměřiciach, ktoré odštartovalo projekt PUSH-IT na výstavbu úložísk tepelnej energie do horninového prostredia v šiestich lokalitách. V rámci tohto projektu budú realizované vrty až do hĺbky 500 metrov, v ktorých budú inštalované senzory na dlhodobý monitoring podzemia, kde sa bude teplo cez leto ukladať a v zime zase odoberať. Počíta sa tiež s úložiskami teplej geotermálnej vody z uzatvorených a vyčerpaných slojov (projekt SYNERGIS) v šachtách po skončenej ťažbe uhlia; z nich sa bude čerpať teplá voda určená na ohrev budov. Tento projekt je financovaný z európskych „kohéznych“ fondov s cieľom uľahčiť uhoľným regiónom (Most v Čechách) odklon od ťažby uhlia a naštartovať úspešný prechod do ekologických energetických zdrojov.

Vláda Slovenskej republiky taktiež pripravuje novú legislatívu týkajúcu sa geotermálnej energetiky. Zákon o geotermálnych vodách a vrtoch, ktorý pripravujú Ministerstvo životného prostredia SR a Ministerstvo hospodárstva SR, by mal pomôcť Hornonitrianskym baniam v Prievidzi (HBP) s novým zdrojom tepla v oblasti obnoviteľných zdrojov energie. Ide o významný projekt HBP v oblasti energetiky celorepublikového dosahu. Záujem o geotermálnu energetiku na Slovensku, ktorá má byť podporovaná z európskych štrukturálnych finančných fondov, významne rastie. Aj preto je dôležité, aby malo Slovensko spracovanú dlhodobú stratégiu podpory výskumu, prieskumu a realizácie geotermálnych zdrojov v rámci dlhodober legistatívy. Tak, ako je tomu nielen v Nemecku, ale napríklad aj v susednom Maďarsku, ktoré má pre geotermálne zdroje dobré geografické podmienky, a Poľsku, kde majú v pláne investovať do geotermálnej energetiky až 10 miliárd EUR a poľská vláda ponúka mestám zvláštny program, ktorý má rozvoj tohto energetického sektora podporiť.

Geotermálna energia má už dnes významný potenciál využitia v kombinácii s tepelnými čerpadlami; tieto tzv. „kogenračné“ systémy je možné permanentne využívať na vykurovanie budov v zime a ich chladenie v lete, čo bude v súvislosti s klimatickými zmenami čím ďalej tým viac dôležitejšie.

Text a foto:
RNDr. Ing. Peter Kozma, DrSc.
Institút Technologických Aplikácií, s.r.o.

SLOVENSKÁ A ČESKÁ KNIŽNICA

JURAJ CAJCHAN: Karikatúry, akvarely, fotografie a literárne impresie

Výtvarná agentúra A1, 2024

Výtvarná agentúra A1 zo Žiliny plní už viac ako dve desaťročia veľmi záslužnú a dôležitú, no nie vždy docenenú prácu: vydáva výtvarné knihy významným umelcom (nielen) zo severného Slovenska, o ktorých sa vo všeobecnosti veľa nevie, ale ktorých umelecká tvorba nezaostáva ani významovo ani technicky.

Ostatnou publikáciou tohto vydavateľstva je prierez všestranným dielom Juraja Cajchana (1941 – 2019). Cajchan nepatrí na Slovensku k známym umeleckým osobnostiam – hlavne preto, že, ako napísal Kornel Földvári, „bol to jeden z talentov, ktoré nám odplavili kalné vody okupácie v roku 1968“. Cajchan emigroval do Švédska, kde prežil následne celý fyzický i tvorivý život. Uplatnil sa nielen ako vyštudovaný záhradný architekt, ale aj ako brilantný karikaturista a fejtónista. Od roku 1983 spolupracoval s denníkom Göteborg Posten, v ktorom za 31 rokov uverejnil viac ako 4 tisíc kresieb. Vystavoval vo Švédsku, v Belgicku a v ďalších krajinách.

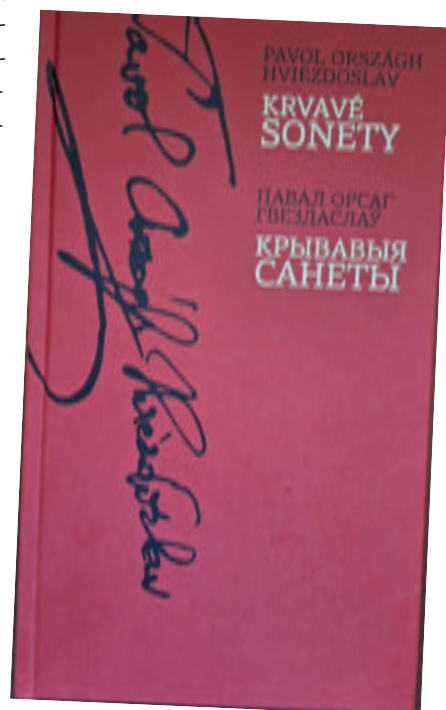
Predmetná kniha ponúka esenciu toho najlepšieho, čo Juraj Cajchan vytvoril nielen ako karikaturista, ale aj výtvarník, fotograf a literát. Prierez tvorbou v tejto knihe kladie dôraz na Cajchanov svojrázny autorský rukopis, charakteristický

výtvarnou abstrakciou zjednodušenou až na „úroveň symbolov“, prostredníctvom ktorých autor tlmočí svoje etické posolstvo. Preto v jeho tvorbe nie je samoúčelná exhibícia. Jeho kresliarsky rukopis, založený na jednoduchej, ale istej čiare, je aj rukopisom, či ak chceme, štýlom jeho písania. Aj v tomto prípade ide o jednoduché, ale významovo plné obrazy, akými sú jeho karikatúry a kresby a do istej miery aj jeho akvarely. To celé sa skvele dopĺňa. Ako múdro dodáva na margo Cajchanovej tvorby už citovaný Kornel Földvári, „ideálom nášho kresliara z Göteborgu nie je ohlušujúca explózia komiky, skôr tichý úsmev človeka, ktorý aj sám kadečo prežil – nielen v zlých snoch.“

PAVOL ORSZÁGH HVIEZDOSLAV: Krvavé sonety *Technologia, 2024*

Preklady slovenskej literárnej klasiky do cudzích jazykov, v tomto prípade do bieloruštiny, sa nevyskytujú príliš často. O to vzácnejší a hodnotnejší je takýto počin. V tomto prípade to platí dvojnásobne, pretože prekladať komplikovanú dikciu a lexiku Hviezdoslavových veršov si žiada nielen sústredenie, ale aj značnú dávku trpezlivosti. Plus nevyhnutý podiel osobnej zaniatenosti, bez ktorej by niečo také, ako je táto kniha, vzniknúť nemohlo. A to aj napriek podpore zo strany štátu, v našom prípade Literárneho a informačného centra v Bratislave.

Ak je teda reč o osobnej zaniatenosti, tak treba v prípade prekladu Hviezdoslavových Krvavých sonetov do bieloruštiny spomenúť dve osobnosti: slovenského diplomata a dôverného znalca slovenskej literatúry

SLOVENSKÁ A ČESKÁ KNIŽNICA

Lubomíra Reháka a britského filantropa Jana Telenského, veľkého Hviezdoslavovho obdivovateľa. Obaja stáli za projektom knižného vydania Krvavých sonetov už v ich anglickej verzii (v preklade írskoho básnika Johna Minahanea, uverejnené v írskom odbornom časopise). S jeho finančnou sponzorskou podporou vyšlo v roku 2021 v Moskve dvojjazyčné vydanie s ruským prekladom (ten bol napísaný ešte v roku 1978, kedy dielo vyšlo na Slovensku v preklade Vil'gel'ma Levika s pomocou Dušana Slobodníka).

Teraz teda vychádza tretia inojazyková verzia tohto burcujúceho Hviezdoslavovho sonetového cyklu, tiež s podporou Jana Telenského. A treba povedať, že vari v tej najaktuálnejšej – bohužiaľ – dobe. Po ruskom vydaní sonetov sa Lubomírovi Rehákovovi ozvala bieloruská občianska aktivistka Halina Lukašova – Siučyk, s ktorou sa poznal z čias svojho pôsobenia v Minsku (2006 – 2008), či sa neuvažuje o preklade do bieloruštiny. Po predbežnom súhlase s podporou oslovila bieloruského básnika Michasa Skoblu, ktorý už mal skúsenosti s prekladmi zo slovenskej poézie a ten dielo prebásnil do bieloruštiny. Kvalitnú úvodnú štúdiu o historickom a literárnom kontexte Hviezdoslavovho diela ako celku napísala Viktorija Lašuk, pedagogička na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. Súčasťou štúdie je netypicky aj bieloruský preklad inej básne Hviezdoslava, prebásnenej ešte v roku 2007 dnes už nebohým básnikom Vasilom Sjomuchom – Mňa kedy's zvädzal svet. V neposlednom rade treba spomenúť vskutku kvalitnú grafickú a edičnú úpravu knihy s ilustráciami popredného slovenského grafika a ilustrátora Dušana Kállaya.

Michael Rozsypal/ Jindřich Šídlo: Já si to všechno pamatuju Vyšehrad 2024

Predstavovať „najstaršieho českého youtubera“ a novinára Jindřicha Šídla nemá asi veľký zmysel. V českom (aj slovenskom) mediálnom priestore pôsobí už viac ako tri desaťročia. Prešiel najrôznejšími typmi médií a jeho podcasty a mediálne aktivity patria k najsledovanejším projektom tohto typu v Čechách.

Ambíciou knižného rozhovoru, ktorý Jindřich Šídlo viedol s novinárom Michaelom Rozsypalom, je ak nie celkom odhaliť, tak určite poodkryť jeho takpovediac „trinástu komnatu“,

to jest ľudský či osobnostný profil. Súčinne s tým samozrejme ide aj – a niekedy najmä – o veci, ako sú spoločnosť, politika, médiá či verejný priestor. A futbal. Obísť túto tému v Šídlovom živote je ako netrafiť z troch krokov prázdnu bránku.

Ak pominieme Šídlov zasvätený, častokrát sarkastický pohľad do zákutí politického a spoločenského života postnovembrovej českej (i slovenskej) spoločnosti, vari tou najzaujímavejšou časťou knihy sú Šídlove žiacke a študentské spomienky z obdobia pred, počas a po prelomovej spoločenskej zmene v novembri 1989. Inými slovami na prerod Husákovho dieťaťa, žijúceho „v čudnom svete neskorej normalizácie“, na Havlovho mládežníka. Táto pasáž rozhovoru patrí – popri spomienkach na spravodajskú misiu v Spojených štátoch v období okolo 11. septembra 2001 – k najzaujímavejším, pretože je v mnohom originálna vo vykresľovaní dobovej atmosféry. Do značnej miery aj preto, lebo tu nejde o zovšeobecňovanie a vyvodzovanie nejakých analytických záverov, ale o čisto osobné prežívanie turbulentných udalostí.

Igor Otčenáš

Foto: Jaroslav Horečný, autor a internet

Kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografov tentoraz v Prešove

V dňoch 20. – 22. októbra 2024 sa uskutočnilo Kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografov v Prešove (už 26. ročník). Kolokvium sa zrealizovalo v rámci Mesiaca českej a slovenskej kultúrnej vzájomnosti v spolupráci so Slovenskou asociáciou knižníc (SAK). Kolokvium organizovala sekcia pre bibliografiu Sdružení knihoven České republiky, z.s. (SDRUK) a Štátna vedecká knižnica (ŠVK) v Prešove. Odbornou garantkou seminára bola doc. Mgr. Marcela Domenová, PhDr. vedúca oddelenia pre historické knižničné fondy ŠVK v Prešove.

Program Kolokvia bol rozdelený do troch dní. Prvý deň (nedelne popoludnie) bol určený na spoznávanie najstaršieho kráľovského mesta na Slovensku, teda Prešova, ktoré je slobodné od roku 1299. Hlavný prehliadkový okruh sa začal pre prihlásených účastníkov v priestoroch ŠVK, v jej sídelnej budove na Hlavnej ulici. Ukončil sa v priestoroch taktiež knižnice, ale Krajskej P. O. Hviezdoslava v centre regionálnych dokumentov. Dozvedeli sme sa veľa zaujímavostí – historické centrum Prešova je od r. 1950 zapísané ako mestská pamiatková rezervácia, ktorá nám ponúka rozmanitosť kultúrnych a sakrálnych pamiatok. Dominantou mesta je gotická sakrálna stavba – Konkatedrála sv. Mikuláša. V Katedrále sv. Jána Krstiteľa sa nachádza oficiálna kópia Turínskeho plátna. Mesto je sídlom Krajského múzea a galérie, Múzea rusínskej kultúry a prvého Múzea židovskej kultúry na Slovensku i vín. Je tiež významným cirkevným administratívnym centrom (sídlo pravoslávnej cirkvi). V Prešove (Solná Baňa) sa začala ťažiť soľ už od 16. storočia ako v prvej soľnej bani na území Slovenska. Prešov je centrum historického regiónu Šariš, v ktorom sa v symbióze prelína západná a východná kultúra. V 20. rokoch 20. storočia vychádzalo v Prešove 25 po slovensky písaných periodík, 11 maďarských, 3 nemecké, 3 ukrajinské a 3 ruské. Všetky informácie sme podrobnejšie rozobrali s kolegami v Šarišskej chiži, pri klasických pirohoch, kačičke a kvalitnom vínu.

Tento program bol veľmi vydareným „vstupom“ (cez pomyselnú Floriánovu bránu) do ďalšieho dňa určeného na rokovanie – v priestoroch ŠVK, ale na Námestí mládeže.

Úvodné slovo patrilo riaditeľovi ŠVK Prešov – PaedDr. Ľubomírovi Balážovi, ktorý funkciu prevzal len nedávno. Ukon-

čil magisterské vysokoškolské štúdium na Prešovskej univerzite (PU) a má bohaté skúsenosti v oblasti kultúry a médií. Zdôraznil, že súčasná situácia v knižničnej sfére vyžaduje inovácie a otvorený prístup k novým technológiám a že je jeho cieľom prispieť k ďalšiemu rozvoju knižnice a jej služieb pre verejnosť. Nasledovali príhovory:

– **Ing. Jana Kaňku**, riaditeľa Krajskej knižnice Františka Bartoša v Zlíne, člena Ústrednej knihovníckej rady a predsedu sekcie pre bibliografiu SDRUKu (túto funkciu prevzal tento rok po Mgr. Eve Svobodovej),

– **Mgr. art. Romana Večerka**, riaditeľa Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne a predsedu odbornej skupiny pre edičné aktivity a marketing SAK.

Na kolokvium pricestovali kolegovia z viacerých inštitúcií, predovšetkým z knihovníckeho, ale aj z univerzitného prostredia. Rokovanie kolokvia sa nieslo v troch hlavných tematických okruhoch – *bibliografistika a regionalistika; vojna v kontextoch a súvislostiach (1. svetová vojna v literatúre a prameňoch); živá knižnica – živá história, oral history ako súčasť pamäti regiónu.*

V centre záujmu jednotlivých referujúcich sa ocitli história knižníc, činnosť bibliografických oddelení, osobnosti slovenského knihovníctva, regionálne osobnosti s nadregionálnym presahom, literárna tradícia spojená s československými légiami a legionármi, význam knižníc v miestnych komunitách, história regiónu, ale i budovanie online databáz ako prostriedkov uchovávaní a prezentácie kultúrneho dedičstva.

V prvom tematickom bloku **Bibliografistika a regionalistika** odzneli príspevky od Nataši Lajdovej, ktorá informovala prítomných o stom výročí založenia Krajskej knižnice v Žilíne. Katarína Kožáková predstavila perfektného klasika – Antona Habovštiaka, Andrea Smolková podrobne informovala o ochotníckom divadelnom pôsobení Jozefa Kronera v Považskej Bystrici. Od Dagmar Petiškovej sme sa dozvedeli o bibliografii učebníc v ukrajinskom jazyku, vydaných v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve, ktoré sa nachádzajú vo fonde Pedagogickej knižnice J. A. Komenského v Prahe. Ivana Poláková predniesla príspevok o emeritnej bibliografke Zuzane Džupinkovej, ktorej celoživotnou láskou boli a sú ukrajinské a rusínske bibliografie.

Do tohto bloku bola mimoriadne zaradená aj prednáška Evy Augustínovej, generálnej riaditeľky Slovenskej národnej knižnice v Martine, ktorú prezentovala s bývalým kolegom z Katedry

mediamatiky a kultúrneho dedičstva fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity, Vladimírom Filipom, o akademickom výskumnom priestore a dokumentácii kultúrneho dedičstva.

Druhý tematický blok bol venovaný **Vojne v kontextoch a súvislostiach – 1. svetová vojna v literatúre a prameňoch**. Odznali v ňom tri príspevky. Od Lenky Pokornej-Korytárovej o Legionárskej tradícii v nepravých periodikách. Martina Zlatohlávková odprezentovala svoj príspevok o legionárovi a spisovateľovi Rudolfovi Roblovi pomocou komunikačnej platformy Zoom. Následne sme si vypočuli prednášku o vybraných autoroch legionárskej literatúry a ich zastúpení vo fonde ŠVK v Prešove v podaní Lucie Němcovej, našej hostiteľky.

Nasledovala komentovaná prehliadka ŠVK. Pracovníčky nás oboznámili s milou správou, že knižnica je voľne prístupná, tzn. nie je potrebné mať čitateľský preukaz. Poskytuje verejnosti prístup na internet, ponúka komukoľvek využitie WiFi pripojenia zadarmo. V knižnici si môžete nabiť mobily, notebooky alebo tablety. V knižnici je ticho a je možnosť si tu odpočinúť. Taktiež si môžete dohovoriť stretnutie v priestoroch zadarmo.

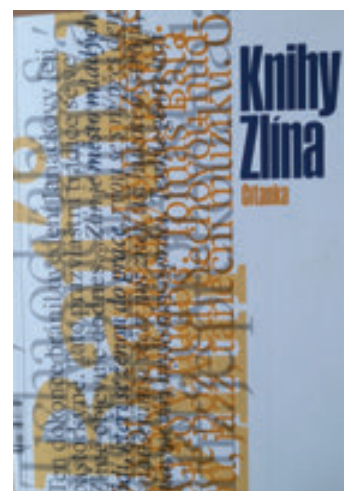
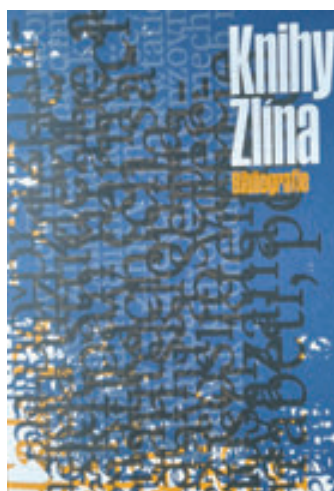
Následne sme si prezreli výstavu s názvom – *Ukrajina v Prešove: najnovšia literatúra o Ukrajine z knižničného fondu ŠVK v Prešove*, ktorá sprístupňuje výber najnovších knižných titulov – odborného, ako i popularizačného charakteru – získaných do fondu. Knihy reflektovali na známe či neznáme alebo neobjasnené otázky týkajúce sa vojnového konfliktu na Ukrajine. Literatúru faktu s problematikou vojnového konfliktu na Ukrajine, reportáže a rozhovory prinášajú české vydavateľstvá, ako napríklad N Press, Euromedia Group, Argo a iné. Používatelia knižnice si môžu prečítať tituly o dejinách Ukrajiny, poviedky, romány aj rozprávky. Prezentované publikácie vyšli v slovenskom, českom a ukrajinskom jazyku.

V druhý deň kolokvia bola najväčšia pozornosť upriamená na **Živú knižnicu – živú históriu, oral history ako súčasť pamäti regiónu**. V tomto bloku vystúpili so svojimi príspevkami 4 prednášajúci – Beata Ocilková, Viktor Szabó, Bronislava Navarová a Líviou Kurucovou a Ján Kaňka. Boli dôkazom toho, že bibliografom nie je cudzia ani táto téma, vedia sa rýchlo zorientovať a vedia ju veľmi pútavým spôsobom odprezentovať.

Za zmienku stojí publikácia z pera Jana Kaňku – ***Knihy Zlína – bibliografia 1 a čítanka 2***.

Z kolokvia sa už tradične plánuje zostaviť bibliografický zborník v elektronickej verzii, ktorý bude vystavený na webovej stránke Študijnej a vedeckej knižnice v Hradci Králové.

Zakončenie kolokvia patrilo Ing. Jánovi Kaňkovi, ktorý skonštatoval, že tohtoročného kolokvia sa zúčastnilo trinásť prednášajúcich, z toho štyria z Čiech a Moravy (Prahy, Brna, Pardubíc a Zlína). Je presvedčený o tom, že myšlienky doc. Miloša Kovačku, dlhoročného riaditeľa Národného bibliografického ústavu

Knihy Zlína – Bibliografie:

- Ide o reprezentatívny výber kníh, ktoré sa podstatným spôsobom týkajú mesta Zlín a sú určené na čítanie pre širokú verejnosť.
- Sú členené do niekoľkých kapitol (dejiny, pripojené obce, Baťové závody, architektúra, život mesta, obrazové publikácie), v rámci nich sú radené záznamy abecedne podľa názvu a je priradený aj QR kód s odkazom na konkrétny záznam v centrálnom portáli českých knižníc knihovny.cz.

Knihy Zlína – Čítanka:

- Ide o sériu úryvkov prevažne beletristického a memoárového textu so vzťahom k mestu Zlín, pričom texty sú rozdelené do kapitol (Zlín v premenách času, Zlín baťovský, Zlín v spomienkach, Zlín literárny, Zlín poetický, Zlín v rozprávkach a povestiach). Nejde o náučnú a vedeckú literatúru. Obsahuje aj register autorov a prekladateľov.
- Publikácia je príspevkom k oslavám 700. výročia prvej písomnej zmienky o meste.

Slovenskej národnej knižnice v Martine, sa naplnia: „*Naše kolokvia boli veľkou odbornou i spoločenskou príležitosťou, ktorú naplnil čas a sú ňou i naďalej. Bolo by dôležité, keď by sa ich podarilo zachovať, pokračovať v nich...*

Text a foto: Ing. Ivana Poláková, PhD.

Poznámky:

1) KAŇKA, Jan, 2023. *Knihy Zlína: Bibliografie*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše. 32 s. ISBN 978-80-86886-69-5.

2) KAŇKA, Jan, 2023. *Knihy Zlína: Čítanka*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše. 144 s. ISBN 978-80-86886-69-5.

Priebeh a vyhodnotenie Pražskej medzinárodnej konferencie slovenských a českých stredoškolákov s názvom Premeny tradícií národnostných menšín v ČR a SR. K 35. výročiu 17. novembra.

Konferencia sa konala 22. novembra 2024 v Dome národnostných menšín pod záštitou J. E. Ingrid Brockovej, splnomocnenej veľvyslankyne Slovenskej republiky v ČR a pod odbornou záštitou Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky.

Prezentácia prítomných žiakov, pedagógov, odborníkov a konzultantov v počte 62 osôb sa uskutočnila od 9.00 – 9.30 hod.

Konferenciu zahájila J. E. Ingrid Brocková, splnomocnená veľvyslankyňa SR. Pripomenula dôležitosť udržiavania česko-slovenských vzťahov i výročie Nežnej revolúcie. Uvítala všetkých na študentskej konferencii českých a slovenských stredných škôl.

Úvodné slovo o význame bádania, štúdia, tvorivej práce predniesol zástupca riaditeľky Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i. Mgr. Martin Štefek, Ph.D.

Vyjadril podporu konferencii za ÚSD AV ČR, v. v. i. aj v budúcich rokoch, založenú nielen na konzultačnej činnosti.

Príhovor predniesla zástupkyňa Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí zo Slovenskej republiky **Mgr. Katarína Baranyaiová**. Predstavila prítomným inštitúciu a taktiež uvítala platformu konferencie, na ktorej rokujú slovenskí a českí študenti.

V prvom paneli vystúpili dve žiačky z Life Academy Poprad. **Tretiu cenu** v prvej vekovej kategórii získala 15-ročná **Klaudia Kucová** za pútavú **prezentáciu Gorali**. Vystúpila v sviatočnom goralskom kroji a zoznámila nás so širokou plejádou goralských zvykov a tradícií.

Michaela Mišková sa vekom 15 rokov a 2 mesiace dostala do kategórie starších žiakov. Jej **Rómska otázka počas 2. svetovej vojny** bola dokonalo spracovaná aj na základe dotazníkov a sumarizujúcich grafov. U časti poroty ale neuspela, pretože sa nevenovala prvoplánovo tradícii. Bola jej udelená Cena Dokumentačného a muzejného strediska slovenské menšiny v ČR s od-

bornou záštitou ÚSD AV ČR, v.v.i. za pregnantnú dokumentáciu postavenia Rómov na Slovensku.

Tretia účastníčka **Sophia Bodnár** sa pre chorobu nemohla zúčastniť so svojou štúdiou **Ukrajinská otázka na Slovensku počas 2. svetovej vojny**.

Žiačky a žiaci Gymnázia Varšavská cesta Žilina vniesli na konferenciu 6 prác s prezentáciami.

V I. kategórii **I. miesto** získali **N. Holeštiaková, Z. Marunová: Srbské tradície očami pamätníčky**. Živá, zaujímavá prezentácia vcelku neznámej problematiky upútala pozornosť prítomných a poroty.

Zaznela zaujímavá, originálna práca s prezentáciou – **Patricia Kaduchová, Nina Harkabusová: Tradície v škole kedysi a dnes** – v ktorej autorky spracovali a porovnali materiál, ktorý samotné zbierali. Porota udelila autorkám **II. miesto v II. vekovej kategórii**.

Všichni účastníci z gymnázia v Bruntále

Marián Cigánik a Jakub Filek sa vo svojej práci **Premeny tradícií na Slovensku** venovali širšiemu záberu slovenských zvykov s dôrazom na tradície a zvyky na Kysuciach. Autori získali čestné uznanie.

Monika Rudenko prispela veľmi potrebnou témou **Tradície ukrajinskej rodiny na Slovensku**.

Nemenej aktuálna bola **Hyorin Schin: Tradície cudzincov na Slovensku**, ktorá sa venovala tradíciám a zvykom Kórejčanov, ktoré zozbierala v kórejskej komunite v Žiline. Obe aktuálne štúdiá a ich autorky boli ocenené čestným uznaním.

Prezentácia **Elišky Chytilovej a Ivany Dologovej: Tradície v GVARZE (v Gymnáziu, Varšavská 1 v Žiline)** bola zaujímavým príspevkom o množstve nových tradícií pomerne nového gymnázia v Žiline. Prvý súpis týchto tradícií získal Čestné uznanie pre autorky.

Magdalena Salabová: Broumovská němčina dnes z Gymnázia Broumov získala za zaujímavú a štúdiu i bádateľsky náročnú štúdiu o broumovskom nárečí **III. miesto v II. vekovej kategórii**. Rozhovor s ňou bol zaradený do vysielania o nemeckej menšine v Českom rozhlase.

Lenka Klímová a Kateřina Vacková so štúdiu so zaujímavým názvom a obsahom **Německá tradice na Broumovsku. Žije, nebo ne?** predstavili časť kultúrneho dedičstva po vysídlenom nemeckom obyvateľstve. Rozhovor s autorkami bol zaradený do vysielania o nemeckej menšine v Českom rozhlase a porota im udelila čestné uznanie.

Gymnázium Turzovka sa prezentovalo štúdiu **Kataríny Bobovčákovej: Tradícia ochotníckeho divadla na Kysuciach**, ktorú porota ocenila **druhým I. miestom v II. vekovej kategórii**.

Z Gymnázia v Tachove **Kateřina Pilařová** predniesla prezentáciu s veľkou dokumentačnou hodnotou nazvanú **Místo narození: Neustadt**. V štúdiu je zobrazený zánik miestnej židovskej kultúry. Za nielen dokumentačnú hodnotu, ale i za precíznu písomnú verziu porota udelila **čestné uznanie a cenu mesačníka Listy Slováků a Čechů, ktorí chcú o sebe vedieť viac...**

8-hodinové rokovanie konferencie sa uzavrelo šiestimi prezentáciami Všeobecného a športovního gymnázia v Bruntále.

Jedny z najmladších žiakov **Adéla Janalíková a Hela Žaludová** predniesli svoju originálnu prezentáciu **Sametová revoluce. Změny ve zvyčích a tradicích**. Porota ich ocenila **II. miestom v I. vekovej kategórii**.

Rovnaké ohodnotenie získali o rok staršie žiačky **Julie Sobková a Vendula Tesařová** za taktiež originálnu prácu **Sametová revolu-**

ce: Revoluce nejen politická, ale i kulturní, získali čestné uznanie, pretože porota sa s udelením **II. miesta** priklonila k vekovo mladším. Ďalším čestným uznaním boli ocenené **Tatiana Hrabcová a Ela Novosádová**, ktoré vystúpili s prezentáciou **Svátky a tradice v po-listopadové době**.

Veľmi zaujímavou sondou do gréckej histórie, spôsobu života Grékov, ich zvykov a tradícií bola práca s prezentáciou **Natálie Bystrickej a Veroniky Pomykalovej Rodina Elavsky aneb láska napříč národy**. Porota jej udelila zaslúžené **II. miesto v II. vekovej kategórii**.

Neočakávane dôstojným záverom s odborne prepracovaným textom s bohatou dokumentáciou a dobre pripravenou prezentáciou bola štúdiu **Klára Vokálovej a Anežky Vrbovej Z východního Slovenska do slezského Bruntálu**. Autorky za štúdiu a prezentáciu za-slúžene získali **I. miesto v II. vekovej kategórii**.

Program konferencie sa podarilo naplniť, hoci téma bola ťažká, pohybovala sa na pomedzí novodobej histórie, orálnej histórie a etnológie, a ani rozhodovanie poroty nebolo jednoduché.

Žiačky a žiaci k téme pristupovali bezprostredne, pohybovali sa v priestore uvedených vedných disciplín pomerne odborne i suverénne. Preto celý rad ďalších prác porota ohodnotila čestným uznaním. Konferencia splnila svoj účel. Vyslovujeme vďaka všetkým zúčastneným – žiakom, pedagogičkám, pedagógom i členom poroty a odborníkom.

Helena Nosková, foto: Mgr. Antonín Zgařar

Anežka Vrbová ze Všeobecného a sportovního gymnázia v Bruntále

Výnimočných ľudí umenia a vedy treba oceniť

17. ročník Identifikačného kódu Slovenska

**Identita prináša do života
radosť. Je autentická.**

Pestrá a vzácna.

**Je akýmsi
neopakovateľným kódom
každej časti nášho sveta.**

**Tvorja ju ľudia pod
vplyvom prírodných
krás, ktoré ich
obklopujú. A objavuje sa
v dominantnom pojme
kultúra.**

Umenie a veda výrazne determinujú vývoj ľudskej civilizácie. Bez nich by to v našom, ľudskom svete, jednoducho nešlo. V ich výsledkoch spravidla poznať pôvod či hodnoty okolia.

Identifikačný kód je preto silným pojmom, ktorého význam zdôrazňuje aj náš projekt. V dnešnom svete, výrazne poznačenom plytkosťou a povrchnosťou, prezentujú naši laureáti, a nielen oni, svoj umelecký či vedecký talent. Chceme zvýrazniť hodnoty, ktoré prinášajú tvorcovia, ktorých si oficiálna spoločenská línia nevelmi všíma. Preto si želáme, aby vedeli. Mnohí z nich sú veľmi známi, populárni, a aj tu usilujeme zdôrazniť, že toto sú mimoriadne osobnosti.

Keď uniká identita, vznikajú nepokoje. Možno aj v globálnom svete bude mať identita svoje miesto.

Slávnostné udeľovanie ocenení laureátov Identifikačného kódu Slovenska sa uskutočnilo v priestoroch Bratislavského hradu 19. októbra 2024. Na tomto už 17. ročníku bol zdôraznený význam, hodnota a dosah 14 umelcov a vedcov.

BEKIM AZIRI

Bekim je dnes osobnosť medzi influencerami. Rozprávač s dobrým hlasom a mužskou eleganciou. Každé jeho vystúpenie

Gabriela Gáspárová Illésová

Hana Gregorová

Zuzana Kečkěšová

charakterizuje osobnosť s výnimočným talentom.

GABRIELA GÁSPÁROVÁ ILLÉSOVÁ

Dnes patrí medzi výnimočné osobnosti slovenského sochárstva. Každé jej dielo je originálne obohatené poznaním a silou výrazu. Ja osobne som veľmi rád, že aj táto výnimočná umelkyňa, ktorej sa naša spoločnosť v súčasnosti venuje len okrajovo, sa dostáva medzi laureátov tohto unikátneho projektu. Svet však jej tvorbu nielen rešpektuje, ale radí medzi umelecké skvosty.

RUDOLF GERI

Dirigent, hudobný skladateľ a producent. Poznám ho ako usmievaťeho, ústretového a tvorivého umelca s obrovskými organizátorskými schopnosťami. Len málo divadelníkov dokázalo v takom rozsahu predstaviť šírku a kvalitu hereckého umenia na doskách tých divadiel, o ktoré sa v danom čase umelec staral. I preto je osobnosťou našej scény.

LENKA GRANEROVÁ

Lenka v celom svojom živote tvorí, hľadá a pomáha. A to je dobre. Tvorí nové hodnoty v umení i pre lepší život človeka. Inšpiruje ma jej cesta. Autorkine obrazy sú výrazom jej obdivu predovšetkým k domovu (okolie Levíc), ale i k Severnej Amerike či Ázii. Sú krásne, maľuje ľudí a ich mestá, okolie. Tvorí zážitky pre diváka, vyvoláva pocity šťastia, radosti.

HANA GREGOROVÁ

Vzácná žena. Hanka vie do života i do každej hereckej úlohy vložiť tak potrebnú ľudskosť. Talent tvorí základ, z ktorého rozvíja herecké variácie a príbehy života. Divák si nielen obľúbi, ale aj zapamätá prínos umenia, ktoré umelkyňa predstavuje. Toto všetko z nej robí výraznú osobnosť súčasného umenia. Jednoducho, energiu, tvorivosť a ľudskú silu by vedela rozdávať.

DANIELA JEŽOVÁ

Danka pracuje v Ústave experimentálnej endokrinológie SAV a je profesorkou farmakológie na Lekárskej fakulte UK. Stále aktívna, hodne energická a vnímavá dáma prináša do oblasti, ktorej sa venuje, výnimočné výsledky.

ZUZANA KEČKĚŠOVÁ

Je dobré uviesť si, že možnosť objavovať je nekonečná. A táto úspešná, mladá objaviteľka to iste vie. Zuzana Kečkěšová je vedkyňa a vedúca výskumnej skupiny v Ústave organickej chémie a biochémie Akadémie vied Českej republiky. Zaoberá sa výskumom rakovinových kmeňových buniek a metabolických procesov spojených s diferenciaciou rakovinových buniek. Výnimočné nadanie pre odbor u tejto vedkyne.

TOMÁŠ KLUS

Vystúpenia Tomáša Klusa, či už na komornej alebo festivalovej scéne, patria medzi najsilnejšie zážitky. Vo svojich pôsobivých a hodnotných textoch tvorí nádherné asociácie, ktoré sa ľahko ukládajú do pamäti. Objavuje nimi (a my s ním) náš svet, zdanlivo až príliš jednoduchý, bohatý však na svetlo, ktoré ho rozsvieti a my vďaka tomu spoznávame nepoznané.

KATARÍNA KORČEK

Katka je fenomenálna umelkyňa. Hudbou tvorí tie hodnoty, ktorých je na Slovensku málo. Energia, spontánnosť, radosť z každého príbehu. Treba ju poznať. Hudobný prejav, ktorý vytvára, je náročný, a pritom dobre počúvateľný. Obdivujem, že to, čo doposiaľ dosiahla, je originálne a v mnohom výnimočné.

TEREZIE KOVALOVÁ

Dovolím si pridať slová „violončelová kráľovná“, od raného detstva žije s výnimočným hudobným talentom. Študovala na prestížnych školách, ktoré završila absolvovaním Akadémie múzických umení. Tu následne zakončila i doktorské štúdium.

MARTINA LUBYOVÁ

(In memoriam)

Dáma s rozhľadom, praktickým myslením a obrovskou dávkou citu. Sprevdzala ju elegancia vo vystupovaní i obliekaní. Vedel by som dlho uvažovať nad

Daniela Ježová

Katarína Korček

Peter Minárik

Erik Ondrejčka

bohatstvom úspechov tejto dámy nielen v pracovnom, ale i osobnom živote. V minulom roku odišla.

PETER MINÁRIK

V náročnom a súčasne veľmi popularizovanom lekárskom svete zastáva Peter Minárik výrazné miesto. Mimoriadne vnímavý, s obrovským prehľadom v odbore nemá problém vysvetliť či všestranne viesť do náročnej problematiky jednotlivých ochorení. Pred verejnosťou popularizuje stále tak dôležité princípy nadváhy. Je lekárom. Mimoriadne dobré výsledky má v tom – dnes tak podstatnom pre ľudské zdravie – v obezitológii, výžive a diete.

ERIK ONDREJČKA

Tvorí básnické skvosty, náročné, nežné, bohaté na množstvo životných hodnôt. On skutočne objavuje náš svet, dokáže ho však skúmavo, nenáročne priblížiť čitateľovi. Veľmi sa mi páčia aj jeho fotografie. Sú v nich, ako v jeho poézii, umelecké zábery, ktoré vynikajú originalitou, a použijem to obyčajné, ale dôležité slovo, krásou.

OĽGA ZOLLNEROVÁ

Takmer 400 nezabudnuteľných hereckých vystúpení. Krásna, herecky pôsobivá a vlastne nezabudnuteľná herecká diva fascinovala divákov osobitým šarmom a láskou v očiach. Bola v nich vždy radosť. Ako 20-ročná debutovala na filmovom plátne, a už o dva roky neskôr vytvorila svoju najznámejšiu úlohu v prvom slovenskom farebnom filme „Posledná bosorka“.

Text: *Luboslav Moza*
Foto: z archívu ocenených

Oľga Zollnerová

Národní galerie Praha

Česká metropole má několik institucí s přívlastkem Národní – je to Národní muzeum (o něm otiskly Listy článek v roce 2021), Národní divadlo a také Národní galerie.

Její historie se datuje už od přelomu 18. a 19. století, kdy čeští vlastenci z řad šlechty a vzdělaných měšťanů shromažďovali hodnotné obrazy domácích i světových autorů (cenné sbírky byly už na dvoře Rudolfa II., ale v 17. století značnou část odvezli Švédové za třicetileté války). Vznikla Společnost vlasteneckých přátel umění a ta založila Akademii umění i veřejně přístupnou Obrazárnu. Problémem byl nedostatek finančních prostředků na vytvoření vhodných prostor. Teprve v 19. století vznikla – dokonce na popud císaře Františka Josefa I. – veřejná Moderní galerie Království českého, díky níž byly sbírky obohaceny nákupem takových mistrů jako Max Švabinský, Jan Preisler, Antonín Slavíček a později i Emil Fila či Josef Čapek. Důležitou kapitolou byl zrod nového státu, za něhož vznikly základy sbírky francouzského umění; tuto činnost podporovali vrcholní politici jako T. G. Masaryk. Sbírkky byly od počátku umístěny ve Šternberském paláci na Hradčanech, s jejich růstem získávaly další prostory. Dnes má Národní galerie Praha celkem šest budov.*

Kláster svaté Anežky České

Sbírkky této části NG se nacházejí v mimořádně hodnotném prostředí kláštera Na Františku; jedna z nejstarších gotických staveb metropole nese jméno zakladatelky – Přemyslovny svaté Anežky České. Ta založila klášter klarisek a posléze se stala jeho abatyší. Sbírkky obsahují stovky středověkých maleb, mezi nejvýznamnějšími jsou například díla Mistra Třeboňského oltáře z konce 14. století či Mistra Litoměřického oltáře z počátku století šestnáctého.

Šternberský palác

V paláci z počátku 18. století, zčásti skrytém za Arcibiskupským palácem na Hradčanech, jsou umístěny sbírky starých mistrů – resp. jedna jejich část (druhá se nachází v protilehlém Schwarzenberském paláci). Velmi cennou součástí sbírek je ojedinělý soubor ikon sběratele N. P. Kondakova; dále jde o výjimečnou kolekci italské malby 14. a 15. století, shromážděnou Ferdinandem d'Este. Návštěvníci mohou obdivovat instalaci renesančního a barokního malířství i soubory malířství nizozemského, vlámského a holandského z 15.–18. století. Z proslulých malířů je zastoupen Peter Paul Rubens, van Dyck, Brueghel... Unikátní je pašijový oltář s Ukřižováním od Hanse Raphona. V expozici jsou i díla německých a rakouských umělců a také francouzské a španělské umění 17.–18. století.

Schwarzenberský palác

V mohutném renesančním paláci s typickými sgrafity na Hradčanském náměstí se nalézají sbírky českých a světových umělců pod názvem „Starí mistři“. Druhé patro ukrývá díla renesance a manýrismu, je tu i proslulý obraz Albrechta Dürera Růžencová slavnost. V 1. patře nalzáme díla z období baroka a manýrismu, mezi nimi například obrazy Petra Paula Rubense, van Dycka nebo Karla Škréty i práce Petra Brandla a Matyáše Bernarda Brauna. Z děl 17. století jsou to malby Rembrandtovy. Na výstavě v Gra-

Kláster svaté Anežky České
© Tomáš Slávik

fickém kabinetu upoutá výstava „Kočky v grafice 16.–18. století“ s kouzelnou grafikou Václava Hollara Dobrá kočka, která nemlá.

Veletržní palác

Ve funkcionalistické budově z 20. let minulého století, která vyhořela v roce 1974, posléze byla rozsáhle rekonstruována a předána Národní galerii, jsou v několika patrech expozice a příležitostné výstavy. Ve 4. patře je to „Umění dlouhého století“ (konec 18. – počátek 20. století, do vzniku Československa). O patro níže umění 1. republiky, ve druhém patře „Konec černobílé doby“ – tedy léta 1939–2021 a „Architektura všem“ (1956–1989), v 1. patře je např. krátkodobá výstava „Žádný pocit netrvá věčně“ – expozice mapující sbírku solidarity pro Skopji (umělecké předměty shromážděné ve světě po katastrofálním zemětřesení v severomakedonské metropoli v 60. letech). V prvním patře označeném ATLAS (Ateliér tvorby a laboratoř asociativního snění) je zázemí pro trávení volného času i místo pro činnost i relaxaci návštěvníků. Jsou tu dostatečné prostory třeba pro práci s počítačem, knihovnička k volnému použití i místa ke hrám pro děti. Je tu i řada uměleckých děl známých českých autorů. Využité jsou i prostory velké dvorany v přízemí.

Palác Kinských

na Staroměstském náměstí: v tomto objektu probíhala letos od dubna do konce října výstava výtvarných děl o hokeji a bruslení pod názvem Na led! Po chystané rekonstrukci budovy zde bude nová expozice. Rekonstrukcí projde i Salmovský palác na Hradčanech.

Národní galerie využívá k výstavám i skvělé prostory Valdštejnské jízdárny na Klárově, v nedávné minulosti se tam konaly například souborné výstavy Petra Brandla nebo Josefa Mánesa.

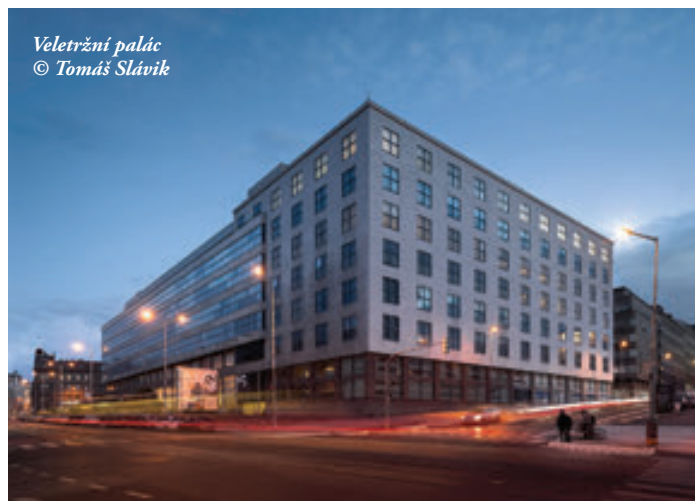
Činnost NG Praha se neomezuje jen na metropoli; v zámečku Fryštát v Karviné na severní Moravě byla otevřena výstava výtvarných děl s hornickou tematikou. Galerie rovněž spolupracuje s obdobnými zahraničními institucemi: nedávno vedení vyjádřilo znepokojení nad změnou ve Slovenské národní galerii.

Poslední téměř 4 roky je generální ředitelkou Národní galerie Praha Alicja Knast. Vyvíjí velké úsilí o rozvoj významné kulturní instituce České republiky, ale – jako všude – velkým problémem jsou chybějící prostředky na nákup nových děl i výstavbu depozitáře. Kromě prostředků od Ministerstva financí ČR a z EU pomáhá např. i jako sponzor Komerční banka.

Pro kulturní instituci, jako je Národní galerie, je důležitá návštěvnost. Ta činí v poslední době kolem 400 000 osob ročně, což není na šest objektů optimální počet. Lidé si odvykli za covidu navštěvovat výstavy. Dobrým znamením je, že se často objevují skupiny i jednotlivci z ciziny. Naše školy by měly více učit žáky, aby se chodili na výtvarná díla dívat. Přejme tedy úctyhodné instituci – Národní galerii Praha – co nejvíce zvědavých návštěvníků.

Text: Petr Kuněš
Foto: NG Praha

* v Praze zůstal naštěstí mimořádný obraz A. Dürera Růžencová slavnost

Ako sa mení podoba knižného veľtrhu

Už roky chodím v novembri na knižný veľtrh Bibliotéka do Bratislavy. Jediné slovenské kníhkupectvo v Prahe, ako je známe, už dávnejšie zaniklo, možnosť kúpiť si slovenskú knihu v Čechách nie je. Na objednávanie kníh cez internet som si nezvykla. Na veľtrhoch je úžasné, že idete a náhle vám niečo padne do oka. Je tu možnosť postretávať zaujímavých autorov. Na početných sprievodných podujatiach dozvedieť sa o knihe, jej príprave, jej autorovi viac. Najmä niekdajšie LIC s riaditeľkou Mirkou Valovou sa vedelo postarať o to, že sme si na jeho pódiových diskusiách rozširovali literárny obzor. Do Prahy som sa vracala nasýtená novými zážitkami, poznatkami o knihách a ich tvorcoch a s taškou plnou kníh a časopisov.

Čím nás privítala Bibliotéka vo svojom 31. ročníku, konajúcom sa na výstavisku INCHEBA EXPO Aréna od 7. do 10. novembra tohto roku?

Vo vstupnej hale v obrovskom stánku s pódium sa prezentovalo vydavateľstvo Torden. Prečo dostalo miesto hneď pri vchode, neviem, no knihy, ktoré ponúkalo (Kronika rusofóbie, Tajomstvá ovládania ľudstva, Pôvod Slovanov) si nezískali moju pozornosť. No aj ďalej vo veľkej hale prekvapivo veľká časť firiem prezentovala tzv. alternatívnu históriu, scientologickú literatúru, náboženské témy. Hľadala som oporné body, stánky vydavateľstiev, kam som chodila po minulé roky. Po tom, čo sa z Bibliotéky stiahol Marenčin či vydavateľstvo Dajama Daniela Kollára, nebolo tam tento rok ani Artforum, ani Slovenské literárne centrum. Jediné väčšie vydavateľstvo so širokou ponukou kníh, a to beletrie, obrazových publikácií, detských kníh, kníh v angličtine, cestopisov apod. bol Slovart. V susedstve ešte vydavateľstvo Tatran, ktoré od niekdajších edícií klasikov slovenskej literatúry prešlo už úplne k vydávaniu svetových bestsellerov.

Pripomenula som si, čo deň pred zahájením Bibliotéky povedal na Rádiu Devín riaditeľ Slovartu a predseda Združenia vydavateľov a kníhkupcov Slovenska Juraj Heger: „Sú vydavатели, ktorí účasť na Bibliotéke považujú za neodškriepiteľný vrchol sezóny. Pre nás je to začiatok predvianočného obdobia, kedy predstavujeme rozhodujúce knihy, ktoré sme pripravili na koniec roka. No sú aj vydavateľstvá, ktoré si myslia, že Bibliotéka nie je pre nich až taká dôležitá. Knižný trh je tvorený veľkým množstvom pomerne malých subjektov a každý si robí veci po svojom.“

Slovenský rozhlas vysielal z Bibliotéky naživo v hodinovkách Rádía Devín, Rádía Slovensko, Reginy a ďalších staníc. K mikrofónu pozyvali spisovateľov, ktorých knihy boli aktuálne vystavené v stánkoch. Zachytila som rozhovor moderátorov

Na stánku dolnozemských Slovákov

s Denisou Fulmekovou. Denisa Fulmeková čerpá vo svojich knihách hodne z vlastného života a života ľudí okolo seba. Nedávno jej vyšla kniha rozhovorov s otcom – spisovateľom a prekladateľom z angličtiny Jozefom Kotom pod názvom **Pohyb v uzavretom kruhu**. Jej nateraz posledná kniha **My pôjdeme inokedy** je o odchádzaní mamy. „Je o období, ktoré bolo veľmi náročné, ale aj veľmi pekné. Dominantnou niťou v mojej tvorbe je život sám,“ povedala.

Ďalší hosť vysielania bol ajták Martin Šustek, autor knižky **Hybaj!** V nej – ako povedal – motivuje ľudí k pohybu. Od svojich pätnástich rokov sa venoval rôznym športom. Počas covidu prestal – a začalo mu to chýbať. Sám má dnes sedavé zamestnanie, ale snaží sa v práci nesediť alebo aspoň meniť polohy. Aj ostatných ľudí motivuje k pohybu. Keďže nie je fyzioterapeut ani lekár, zabalil veci do príbehu.

Stálicou sú dolnozemskí Slováci

Vždy sa rada pristavím pri stánku dolnozemských Slovákov. Boli v Bratislave aj tohto roku, a to z Vojvodiny, Rumunska i Maďarska. Na stánku nie je núdza o srdečnosť, priateľskosť, ušiam lahodí rýdza slovenčina. Ľudia zväčša s vidieckymi koreňmi, i keď mnohí v súčasnosti žijú v mestách.

Bolo možné vziať si časopisy (**Naše snahy**, vydáva Demokratický zväz Slovákov v Rumunsku, **Hlas ľudu**, týždenník Slovákov v Srbsku) a tiež publikáciu Slovenskej samosprávy v Maďarsku **Náš kalendár**. Kalendár má závažnú úlohu v živote menšín a uchovaní slovenčiny, najmä ak sú silné vplyvy okolitého väčšinového jazyka a prichádza náklonnosť splyvať s okolitou kultúrou. Kalendár 2024, ktorý som dostala, je písaný hovorovým jazykom, ľahko sa číta. Obsahuje početné fotografie zo života krajanov.

Bola som prítomná aj na prezentácii publikácií z vydavateľstva Ivan Krasko. Zborník k životnému jubileu **Michala Babiaka** (docenta pôvodom z Dolnej zeme, pôsobiaceho na UK v Bratislave, pozn. aut.), zborníka **Slováci a ich umenie za hranicami Slovenska – umenie na Dolnej zemi** a historickej knihy **Krátke dejiny dolnozemských Slovákov**.

Slovenskí dolnozemskí spisovatelia sú bilingválni. Najmä mladšie generácie sa venujú prekladaniu. Či už z domovských literatúr do slovenčiny, alebo z literatúry slovenskej do srbčiny, maďarčiny a rumunčiny. V obidvoch prípadoch plnia úlohu tak často vyslovovaného „mostu“ medzi kultúrami.

Jarmila Wankeová
Foto: Dušan Mikolaj

lampáš

Príloha slovenských vysokoškolákov v ČR

Zahlédnout krajiny Caspara Davida Friedricha

Kde to všechno začalo? Otázka titulu výstavy míří k výjimečnému způsobu zachycování krajiny pohledem a tahem klasika německého romantismu. Charakteristické zříceniny, obzory, barevné přechody dnů a nocí, měsíce, mlhy, hřbitovy, lesy i lodě – krajina od Baltu po Krkonoše. Jsou to typické prvky obrazů Caspara Davida Friedricha, malíře, který dokázal z krajiny udělat oltární obraz – doslova to platí u obrazu *Kříž v horách (Děčínský oltář)*, 1807/1808.

Několik významných děl je ukotveno v pohledech z okolí Teplic a z Krkonoš. Jsou to oblasti plné přechodů – toulky v těchto oblastech, kde se před chodcem stále otevírají nové tvary, barvy, výšky, počasí, terény a porosty, byly pro Friedricha podstatnou inspirací. Třeba na nejznámějším obraze období romantismu *Poutník nad mořem mlhy* (1818) pracuje s hutnou krkonošskou mlhou. Ačkoliv malíř v plenéru pracoval často, odnášel si detailní skici do ateliéru, aby z nich postupně tvořil olejomalby. Precizně komponované krajinomalby s duchovním, filosofickým a podle kurátorů někdy také s politickým přesahem jsou nyní v Drážďanech rozděleny do několika oddílů. Jeden je věnován malířovým zachycením vzduchu, jiný stromům, první postavám otočeným zády. Poslední je věnován katedrálám, mnohdy přírodním, a vůbec duchovnímu rozměru Friedrichova díla. Na druhé straně je souvislá zeď plná starých mistrů i zapomenutých solitérů drážďanské galerie ve stylizovaném uspořádání. V takovém, jak je mohl sám malíř často chodit obdivovat, jelikož nedaleko jeho ateliéru se nacházela Gemäldegalerie Alte Meister Dresden. Díla starých mistrů jsou umístěna v charakteristickém dobovém stylu – těsně vedle sebe a nad sebou, pod sebou až k podlaze, k jednomu musí divák vzlétnout, u druhých klečet, jeden obraz vedle druhého,

bez popisků a datací, jako jedna velká souvislá koláž. Vědělo-li se o přímém vlivu díla jiného autora na Friedrichovy olejomalby, zavěsili je kurátoři přímo vedle sebe, mimo dobovou instalaci. Přímé srovnání je u obrazů Jacoba van Ruisdaela, Salvatora Rosy nebo Clauda Lorraina. Toto symbolické setkání děl a malířů se pořádá k 250. narozeninám Caspara Davida Friedricha. Výstava *Caspar David Friedrich. Wo alles begann* je k vidění v drážďanském Albertinu do 5. ledna 2025.

Následující črta je volně inspirovaná zejména obrazy *Horská krajina s dubou* (1809–1810), *Poutník nad mořem mlhy* (1818), *Krajina s duby a lovcem* (1811) a dalšími malbami z drážďanských sbírek.

Mnich, poutník a lovec

Srdce žhnoucí, klobouk dolů, schnoucí listí září v noci. Temno šířé a červeň spolu zanechají oblohu fialovou a na ní se zaskví duha. Mnich se opírá o kámen, přestrojen za měšťana, v bílých kalhotách a červeném kabátci, v přírodní katedrále.

Básník filosof a filosof básník, přesně tak jako tito, byl podezřelý. Než spočinul na kameni a dostal znamení, stala se mu zvláštní událost. Jeho den byl té události plný. Byl známý tím, že choval obzvláštní nevraživost vůči dětem, kterým skoro neřekl jinak, než

Kugelgenův hrob (1821–1822)

Krajina s duby a lovcem (1811)

Horská krajina s dubou (1809–1810)

Gerhard von Kügelgen – *Der Maler*
Caspar David Friedrich (cca 1809)

Kříž v horách (Děčínský oltář),
(1807–1808)

Vize křesťanského chrámu (1812)

Poutník nad mořem mlhy (1818)

řitní díra, tedy smrad. Toho dne se vydal brzy ráno na cestu. Na labském pobřeží v rybářském dvoře posnídal naloženého sledě. Sled' byl výtečný a jeho kůže se leskla. Nabídlí mu ho chutně nakrájeného na šest plátků, posypaného plátky rozložených cibulových kroužků. Stoloval na sudu. Chléb mu přinesl kluk, který měl na hlavě naraženou károvanou vlněnou čepici, která by mu měla vydržet do té doby, než se ožení. Chléb přinesl uctivě, na bílo-modrém porcelánu. Hned co se klukovi uvolnily ruce, zašátral v kapse a vložil si do každé dlaně několik zářivých perel. Byly podobné sledí kůži. Začal si je protáčet v dlaních, různě si je spouštět po kabátci, prohazovat děravými kapsami a znovu je chytat, spouštět si je podél kšiltu čepice a po záhybech šály a jinak s nimi žonglovat na těle. Mezitím si je dokola mnul ve dlaních, které tvořily rezervoár herních perel. Tu a tam nějakou perlu schválně nechal upadnout, aby ji mohl najít, aby zářila v hlíně, aby ji mohla uzobnout slepice a stát se drůbeží perlorodkou. Mnich z něj nemohl spustit oči a na krásném rozjezeném herinku mu přistála první moucha. Po zbytek dne, než dorazil ke kameni, byl myšlenkami u té zvláštní hry, kterou chlapec prováděl. Právě když hledal místo ke spočinutí, objevila se na obzoru duha. Tehdy mu vypadl klobouk z ruky a mnich užasl. Když se rozednilo, napsal oslavnou báseň na naloženého herinka s kůží lesklou jako říční perly.

Poutník, který stojí nad mořem mlh, nestojí nad mořem, ani v Krkonoších. Hledí na severní jev mlžného moře, aniž by byl na severu. Poutník stojí všude a jinde. Stojí v krajině, která netvoří jenom krajinomalbu. Konkrétní kameny, přesná pohoří, portréty stromů, vůně a zvuky světla a vzduchu, tvary mraků. Nikdo neví, jak se tváří, s jakým naladěním, očekáváním, s čím hledí ani kam přesně – zda shlíží, či vzhlíží nebo má zavřené oči. Před ním je mlha tak pohlcující a hluboká, že připomíná moře. Nikdo neví, ani ten, kdo poutníkovi nahlédne přes rameno, co má od krajiny očekávat, nikdo neví, co se skrývá pod mlhou. Je to nejistý výhled, který se nabízí za mimořádně prosvětlených podmínek. Venku je ohromující světlo, tak silné, že to člověka nutí k němu vzhlízet. Poutník stojí na kameni, a i když nikdo neví, jak se tváří, jeho postoj je dobrodružný.

Ten den, kdy se poutník dobrodružně postavil na kámen, nešlo popsat barvu světla a vzduchu jinak, než že je perleťová. Na pořádné perlorodce, která není brusem zbavená svého vnějšku, se všechny ty barevné odstíny dají na dobrém světle pootáčením a nakláněním spatřit. Poutník má kabátec i nohavice stejné temně zelené barvy. Dokonce právě tak podivně tmavě smaragdové, jako je podivně smaragdový dráždanský diamant. Obojí někdy působí

modrošedě, zelený tón se úplně ztratí. Asi tak jako se ztratí dobře maskovaný lovec v lese.

Baroko občas nechalo z temnoty vystoupit něco krásného, hřejivého nebo odvážného, ale jinak strašilo a trutilo bídou člověka nebo otupovalo hravou marnivostí. Málokdy zvládá něco mezi tím, málokdy cílí na lidi, jako jsou mnich a poutník. Skrývá své neopracované nevybíravé perly, které se nosí v děravých kapsách.

Není možné, aby krajina sama od sebe byla přeplácaná. Přeplácát umí jenom člověk. Krajina může být zarostlá, nepřehledná, splývající, pestrobarevná, nezajímavá. Může taková sice být, ale sama taková nikdy není. Nic jako krajina není. Krajina je okamžik. Lovec se zadíval na mušku a zrovna když musel mrknout, proletěla kachna. Kachna se zachechtala a byla pryč. Bylo období hutnězelených lesů a lovec číhal dobře skryt mezi listnáči. Pohled do krajiny zašmodrchávaly různé tvary listů dubů, olší, buků, habrů, jeřábů a kosodřevin. Tu a tam se po zemi táhly barvíčky, ale v této části lesa už ne. V těchto místech začínal hustý jedlový porost, s nímž nejlépe splýval lovcův klobouk. Klobouk si lovec většinou nesundával ani na spaní. Nejblíže lovcovi byly dva statné duby. Některé větve byly tak staré, že na nich nerašilo listů, ale držely dobře. Lovec ty duby znal a rozhodně by si je nespletl s jinými. Znal všechny duby ve svém revíru.

Měl bratra, se kterým se moc nestýkal, ale oba měli zvláštní vztah ke kloboukům. Jeho bratra by šlo označit za lovce jen v hodně přeneseném slova smyslu a mohlo by to snadno působit jako výsměch. Lovcův bratr se toulal po kraji a moc nemluvil. Míchal si nápoje z dostupných tekutin a tím se prostě zaměstnával. Nápadný byl jeho klobouk, který používal jako věnec. Zdobil si ho podle ročních období a podle atmosféry daného týdne. Bratr lovce byl spíš příroda, než člověk, a tudíž neuměl přeplácát. Zdobil nejčastěji ve středu, a pak přidával nebo ubíral. Ve středu už měl co shrnout a polovinu mohl předpovědět. Středa má totiž v týdnu obzvláštní postavení – když se ve středu otočí hlavou o sto osmdesát stupňů, člověk vidí obě neděle.

Lovec číhá v lese a není vidět. Projde kolem něj hodně lidí, ale nevšimnou si ho. Lovec je má na mušce a oni si myslí, že se dívají na krajinu. Zrovna jsou tam tři, co si ukazují prstem směrem k lovcovi. On se krčí, opírá se o samorost a čeká. Křivý, žláznatý a barevný je každý list jinak a třepotají se v mírném větru. Na mušce se mihotají jejich stíny. U podrážek jeho bot pomalu našlapují dva zlatohlávci.

Alexandra Brocková
Foto: archiv autorky

K pražskej tramvajovej doprave

Ding, ding, hotovo a jedem... takto sa začína známa pieseň Ivana Mládka s názvom *Tramvajácká*. Za dlhé storočie tramvajovej dopravy v Prahe sa mnohé zmenilo – a mnohé zostalo nezmenené, ako napríklad taký zvonček. V súčasnosti je elektrická sieť hlavného mesta ČR jednou z najrozsiahljších v Európe. Každý deň ju využije 1 220 000 cestujúcich, čo z nej robí hneď po metre druhú najvyťaženejšiu hromadnú dopravu v meste. Ale poďme pekne po poriadku...

Elektrika, šalina, tramka, tralalajka, socka, týmito všetkými názvami označujeme jedno a to samé: *električku* či *tramvaj*. V tomto článku budeme písať tramvaj, a ukážeme si, že to nie je žiaden násilný čečizmus, ale snaha byť verný tomu, čo myslíme pod pojmom tramvaj. V počiatkoch mestskej tramvajovej dopravy v Prahe nenájdeme žiaden elektrický prúd, ale kone. V 70. rokoch 19. storočia totiž ešte medzi sebou nesúperil striedavý a jednosmerný prúd, ale vodná para s konskou silou. Kôň zvíťazil nad parou a v roku 1875 spustila akciová spoločnosť *Pražská tramway* svoju prvú „koňku“. Bola to tramvaj, ktorú ťahal pár koní po drevených kolajniciach. Odtiaľto aj názov tramvaj, z *tram* či *trám*, nemeckého banického slangového označenia pre drevenú podložku v tvare akejsi *prakolaje*, ktorá uľahčovala manipuláciu a pohyb banických vozíkov, a *way*, anglického označenia pre cestu. Tramvaj je teda doslova drážne vozidlo či vozidlo na kolaji. Preto je české označenie *tramvaj* pre tento typ mestského dráhového vozidla omnoho vhodnejší, než slovenské *električka*, ktoré neakcentuje pradávnú minulosť „koňky“ ani jej viazanosť na (kolajovú) dráhu. Tolko k etymológii.

Priekopníkom elektrifikácie pražskej tramvajovej dopravy bol *František Křížník*. A ako priekopník myslel *Křížník* nielen na blaho cestujúcich, ale taktiež na funkčný marketing. Prvá „elektrická tramvajová dráha“ bola spustená v roku 1891, nie náhodou v dobe zahájenia *Jubilejnej zemskej výstavy* na pražskom *Výstavišti*, na ktoré samotná elektrická tramvajová dráha viedla. Zaistením bezpečného a moderného presunu návštevníkov na pražské *Výsta-*

višť si elektrická tramvaj zaistila dobré meno a pozitívne prispela k budúcej elektrifikácii. Budúcnosť už nebola v pare, v petroleji a plyne, ale v elektrike. Po tomto bravúrnom marketingovom ťahu bolo jasné, že „koňka“ skončí tak, ako dlhé 19. storočie, a hudbou budúcnosti tramvajovej dopravy v *kráľovskom meste Praha* bude elektrická tramvaj napojená na trolejové vedenie.

Elektrifikácia tramvajovej dopravy v Prahe prebehla úspešne počiatkom 20. storočia. Problém ale nastal pri otázke prevádzky tramvajových liniek. Tou dobou totiž existovalo niekoľko súkromných prevádzkovateľov. Až v roku 1907 odkúpili *Elektrické podniky* poslednú súkromnú trať, a tým sa začala rysovať podoba dnešnej akciovej spoločnosti *Dopravného podniku hl. m. Prahy*. A budme k sebe úprimní. Len málokteré mesto na našej planéte má takú premyslenú a funkčnú tramvajovú sieť ako Praha.

Praha – v istom zmysle veľmoc

Ikonou pražských ulíc sú červené tramvaje T3 v najrôznejších modifikáciách. Tieto tramvaje už takmer polstoročie brádzia ulice miest od Prahy až po Pchjongjang. Osobne považujem tieto tramvaje za vrchol dizajnu, za ktorý vďačíme *Františkovi Kardausovi* a *Miroslavovi Navrátilovi*. Im môžeme poďakovať za mnohé ikony československého dizajnu, ktoré v nás vyvolávajú sentiment po „starých dobrých časoch“. Myslím ale, že tento pocit sentimentu nevyvoláva spomienka na detstvo, ale estetický zážitok z celku T3. Súdim, že ide o reakciu, ktorá je vyvolaná profesionálnym sklbením krásy a funkčnosti Kardausovho

Ringhoffer 2172 z r. 1929
na konečnej zastávke Dlábačov II

Jediná K2 v Prahe z r. 1977 pôvodne jazdila v Bratislave

Ikonické sedačky v K2 z r. 1977

exteriéru a interiéru s ikonickými a pohodlnými laminátovými sedačkami od Miroslava Navrátila. A pretože laminátové sedačky skvelo korešpondujú s vonkajšou maskou T3, toto dokonalé sklbenie v nás vyvoláva harmonický, tj. príjemný pocit, doplnený oblúkovým ohnutím väčšiny ostrých rohov. Tak môžeme prechádzať rukou či pohľadom po exteriéri a interiéri T3 bez toho, aby sme narazili na ostrý uhol alebo na bod, ktorý by vás z celkového, oblého a prívetivého dojmu vyrušil. Tramvaj T3, vyrábaná v ČKD Smíchov v rozmedzí rokov 1964 – 1997, je jednoducho vrcholom celosvetového dizajnu. Pretože je T3 nadčasová, vyvoláva zvláštny sentiment, tj. pozitívny pocit po „starých dobrých časoch“. V skutočnosti ale vyvoláva harmonický pocit, ktorý si často pletieme s dobrým pocitom pri spomienke na detstvo, na Vianoce a iné pozitívne kliše. Inak si nedokážem vysvetliť to, že T3 vyvoláva sentiment naprieč generáciami. Preto si myslím, že ide skôr o harmonický pocit z dizajnu, než o akúsi kolektívnu, československú pamäť.

Druhou, o polstoročie staršou ikonou, ktorú môžeme v Prahe zazrieť, je samozrejme tzv. „Ringofferák“. Tieto tramvaje vyrábala firma *Ringhoffer*, predchodca ČKD Smíchov. Drevené tramvaje „bez dverí“ vytvárajú inú kvalitu sentimentu. Predovšetkým staršia generácia spomína na to, ako sa za jazdy naskakovalo a vyskakovalo. Je to ale klamlivý sentiment po akomsi porušovaní pravidiel a túžba po voľnosti a neviazanosti. Málokto pamätník ale spomenie aj na to, že v každom voze bol *konduktór*, tj. sprievodca, ktorý prísny pohľadom zakazoval podobnú voľnosť a neviazanosť a každé porušenie dopravného rádu na mieste pokutoval. U iných tieto tramvaje vyvolávajú sentiment po Masarykovej republike, či dokonca sentiment po CK monarchii Františka Jozefa I. Je to teda skôr sentiment nezažitého.

A prečo je Praha v istom zmysle veľmocou? Nie je to len nadčasový dizajn T3 a zvláštny hrejivý pocit doplnený úsmevom pri „Ringofferáku“. Legendy totiž pravdia, že každá tretia tramvaj na svete pochádza zo Smíchova!

„Vy nejste normální?“

Zahliadnuť ikonickú tramvaj vyvolávajúcu sentiment nie je v Prahe vôbec náročné. Existuje dokonca niekoľko liniek, ktoré sa pýšia tým, že s ich číslom žiaden moderný, klimatizovaný a tichý voz nejazdí. Linka č. 23 je tzv. *nostalgická linka*, na ktorej jazdia T3 a T2 zo zastávky *Zvonařka* až na *Královku* a naspäť. Vedľa nostalgie sú tak pomocnou rukou neustále vyťaženej linke

č. 22, pretože lemujú časť jej trasy. Vedľa tejto *nostalgickej* tramvajovej linky ale existuje ešte niekoľko *historických* tramvajových liniek, a to č. 41 a č. 42.

Na historickej linke č. 41 jazdí najčastejšie jedna zo starších „Ringofferiek“ z obdobia CK monarchie a počiatkov 1. ČSR, a to z *Královky cez Holešovice, Nové Mesto a Malostranskú* späť na *Královku*. Na historickej linke č. 42 jazdia vždy dve tramvaje, a to z *Dlabačova* smerom na *Malostranskú*, cez *Právnickú fakultu* a *Čechov most, Námestie republiky a Václavské námestie, Národné divadlo a Újezd*, a späť cez *Malostranskú* na *Dlabačov*. Prvý v poradí je spravidla voz z obdobia socializmu. Nájde tam prototyp T3 s kabínkou pre konduktora, ale taktiež tzv. „Měsíček“ T3, či tzv. „Housenku“, jedinú K2 v Prahe. Druhá tramvaj v poradí býva novší „Ringofferák“ z konca 20. a začiatku 30. rokov s vlečným vozom, ktorému sa prezýva „Krasin“, podľa sovietskeho ľadoborca *Krasin*, ktorý zachránil preživších po havárii vzducholode *Italia*. Posmešne sa mu taktiež prezýva „Stodola“.

Tieto linky obsluhuje skupina skúsených sprievodcov a vybraných vodičov zo *Střešovic*, vozovne a *múzea MHD*, v spolupráci s *Prague city tourism*. Vodiči zo *Střešovic* nie sú len profesionálmi, ale trúfam si povedať aj *maestrmi* vo svojom odbore. Ono riadiť takého „Ringofferáka“ bez zrýchlovača, bez vysielacky a len podľa zvukových znamení sprievodcov a jedného spätného zrkadielka, a to za každého počasia, nie je len tak. Nie inak je to u sprievodcov. Hlásiť každú zastávku, predávať lístky, podávať zvukové znamenia zvončekom alebo píšťalkou vodičovi, dohliadať na cestujúcich, na čas, a to za každého počasia, je rovnako náročné. Horúce leto, spaľujúce slnko, neustály prievan, zima, sneh, dážď, a niekedy taká kosa, že sprievodca či vodič doslova primrza k podlahe. Dodajme, že miesto pre sprievodcu je práve pri, resp. vo dverách. Na konečnej sa v takom „Ringofferáku“ človek taktiež moc neohreje – jediné teplo, ktoré táto stará tramvaj vytvára, je z elektrických odporov, a tak sa vodič a sprievodcovia ohrievajú tak, že sa natlačia k sebe a spoločne čo najbližšie k nahriatemu motoru.

A predsa, všetci vodiči a sprievodcovia majú radi svoju prácu so všetkými jej špecifikami. V každom voze na linkách č. 41 a 42 cestujúcim podajú základné informácie o trase a o voze. Lístok je na tieto linky drahší, ale nie je sa čomu diviť. Jazda s múzejným exponátom má niečo stať. A práve v tom je vtípné špecifikum sprievodcovskej práce. Jeho každodenným chlebom sú totiž otázky typu „vy nejste normální?“, a pritom dotýčaný cestujúci myslí linku a nie kognitívne schopnosti sprievodcu. Keď pýtajúci pochopí hlúposť svojho dotazu, často sa nad sebou zasmeje a na ďalšej zastávke vystúpi, aby nastúpil do „normálnej“ tramvaje. Inokedy sa popletení cestujúci, nastupujúci do toho prvého, čo sa na zastávke objaví, bránia pohľadu sprievodcu do poslednej sekundy, a až keď sú nútení naviazať očný kontakt so sprievodcom, ktorý chce vidieť ich lístok, ich taktika ignorovať sprievodcu sa rozsype ako domček z kariet. Takýto cestujúci sa často dušuje tým, že si nevšimol, že „nejso normální“ (a zase sa myslí linka a nie kognitívne schopnosti sprievodcu). Áno, linky č. 41 a č. 42 sú historické, preto na nich platí iná tarifa, ale to z nich ešte nerobí „nenormálnych“. Historické linky tramvajujú sú v Prahe pre každého. Stačí si kúpiť lístok a *ding, ding, hotovo, jedem*.

Text: Marek Lentvorský

Foto: Marek Lentvorský a Anna Terekhina

Lampáš pripravila a koordinuje
Alexandra Brocková, FHS UK, Praha.

SPOLOČNOSŤ ČESKO-SLOVENSKÝ PLES S.R.O. UVÁDZA

Česko *ples* Slovenský

XI. ročník

1. 2. 2025 • OBECNÍ DŮM • PRAHA

ZÁŠTITU PREVZALI

PREZIDENT ČESKEJ REPUBLIKY J. E. PÁN **Petr Pavel**
A PREZIDENT SLOVENSKEJ REPUBLIKY J. E. PÁN **Peter Pellegrini**

HĽAVNÉ HVIEZDY GALAVEČERA

JANA KIRSCHNER • JANEK LEDECKÝ

ANNA K • MARTIN GYIMESI

Rozhlasový Big Band Gustava Broma

A ĎALŠÍ

MODERUJÚ

EVA PERKAUSOVÁ A ADAM BARDY

VIAČ INFORMÁCIÍ A PREDAJ VSTUPENIEK

www.ceskoslovenskyples.cz

Art of Word

Česko *ples* Slovenský

SLAVICA
production company

OTEVŘETE DVEŘE
NEJVYŠŠÍ CENĚ
ZA VAŠI NEMOVITOST

Odhad nemovitosti zdarma
Dědické řízení

+420 724 144 844

jana@janasmidovareality.cz

www.janasmidovareality.cz